

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах економічного зростання України, які включають воєнний контекст та намагання до відповідності європейським нормам, країна стикається з ключовими завданнями у сферах підтримки демократії, розвитку громадянського суспільства та забезпечення фінансової стабільності. Центральним аспектом у цих процесах є протидія легалізації доходів, отриманих незаконним шляхом, та фінансуванню тероризму.

Державна служба ФМ України грає ключову роль у цій боротьбі, забезпечуючи ідентифікацію, аналіз та передачу даних про фінансові транзакції, що можуть бути пов'язані з відмиванням грошей, фінансуванням тероризму або іншими протиправними актами. Ефективність Державної служби ФМ має стратегічне значення для забезпечення фінансової безпеки України та її успішної інтеграції в глобальну спільноту [80, с. 147]. Ефективне функціонування та розвиток фінансової системи України значною мірою залежать від роботи Державної служби ФМ [84, с.44]. Ця установа відповідає за створення комплексних матеріалів щодо фінансових операцій та передачу цих матеріалів у правоохоронні органи для подальшого розслідування та прийняття відповідних заходів.

Тема протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом (AML/CFT), залишається актуальною в сучасному глобалізованому світі. Злочинці часто використовують фінансові системи іноземних країн для відмивання «брудних» коштів [76]. Тому постійний моніторинг операцій та руху коштів, зокрема на рахунках банківських клієнтів, є важливим інструментом у запобіганні легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. Ніяка фінансово-кредитна установа не може гарантувати, що не потрапить у випадкову співучасть у процесі відмивання грошей.

Система ФМ є важливою складовою боротьби проти легалізації незаконно отриманих коштів. Вона має на меті виявлення, аналіз і передачу інформації про фінансові операції, які можуть мати ознаки відмивання

грошей, фінансування тероризму та інших незаконних діянь [86, р. 42]. При цьому, система ФМ повинна відповідати міжнародним нормам і стандартам, що сприяють більш ефективній боротьбі з фінансовою злочинністю.

Одночасно, система ФМ повинна враховувати особливості наявної фінансової системи країни. Вона повинна бути побудована таким чином, щоб забезпечити ефективну роботу в умовах, які враховують законодавство, фінансові структури та особливості економіки країни [25, с. 148]. Важливо забезпечити взаємодію і співпрацю з іншими державними органами, міжнародними організаціями та країнами для ефективної обміну інформацією та спільної боротьби з фінансовими злочинами.

З 28 квітня 2020 року в Україні набув чинності Закон «Про запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [52], який встановлює нові правила автентифікації клієнтів банків та інших фінансових організацій.

В ході Всесвітнього дослідження економічних злочинів та шахрайства, проведеного компанією PwC [21], за результатами опитування українських підприємств було виявлено, що 51% респондентів стали жертвами шахрайства. Ця цифра перевищує глобальний середній рівень, який складає 47%, і відзначається зростанням відносно 48% у 2022 році. При цьому, кожна четверта українська компанія не має спеціальної програми для управління ризиками, і 22% респондентів у 2020-2022 роках не проводили жодних оцінювань рівня ризиків та їх впливу на їх господарську діяльність.

Експерти компаній ACFE та PwC свідчать про постійний ріст обсягу збитків, які підприємства зазнають у різних країнах через економічні злочини та шахрайство. Зокрема, ця сума зростала з 6 млрд доларів США у 2019 році до 42 млрд. доларів США у 2022 році. Якщо розглядати ситуацію в Україні, то слід підкреслити, що 38% вітчизняних компаній зазнали прямих збитків від шахрайства менше ніж на 50 тисяч доларів США; 26% – від 50 тисяч до 1 мільйона доларів США; 9% – понад 1 мільйон доларів США [21].

Згідно зі статистично-інформаційними даними МВС України [31], під час аналізу 3908 кримінальних проваджень у сфері корупції в 2022 році, була встановлена сума матеріальних збитків державі в розмірі 3,03 млрд гривень через економічну злочинність. Відповідно до розрахунків фахівців Міністерства економіки України [21], у 2022 році рівень тіньової економіки склав 31% ВВП, що виявило зростання на 3 відсоткових пункти порівняно з 2021 роком.

Ці дані однозначно свідчать про актуальність проблеми розвитку системи первинного ФМ, що активно досліджується в галузях фінансового права, фінансового менеджменту, державного управління, економіки та фінансової безпеки на різних рівнях.

Останні дослідження і публікації відображають велику кількість наукових праць, присвячених різноманітним аспектам ФМ. Серед авторів таких праць можна виділити науковців та практиків, які внесли вагомий внесок у цю область, зокрема: О. Ю. Бурдонова [6-11], М. Васюк [17], Х. Возняковська [19], Д. Шиян, І. Д'яконова [25], М. Брицька, І. Канцір [33], О. Кузьменко, Л. Скринька, Т. Доценко [39] В. Маргасова [43], Д. Павлов [48], О. Підхомний [51], О. Смагло, О. Петрук [50], А. Хмельюк [72-73], В. Ляшенко, Ю. Харазішвілі, [69-71], Л. М. Чухініна [77], М. М. Шестерняк [78-80], О. В. Шилина [81] та інші.

У зв'язку з цим, незважаючи на об'ємне поле досліджень з даної теми, питання правових основ первинного ФМ в Україні залишаються дискусійними та вимагають подальших наукових розробок.

Мета дослідження – аналіз правового регулювання та організації проведення первинного ФМ в Україні.

Цільове спрямування обумовило постановку та вирішення наступних завдань:

- розкрити поняття та сутність первинного ФМ;
- описати принципи та завдання первинного ФМ;

- визначити правові основи первинного ФМ в Україні;
- охарактеризувати систему первинного ФМ в Україні;
- проаналізувати загальні вимоги до організації первинного ФМ;
- дослідити особливості здійснення первинного ФМ аудиторами.

Об'єктом дослідження є процеси та механізми, пов'язані з організацією та правовим регулюванням первинного ФМ в Україні.

Предметом дослідження є концептуальні, правові, методичні, організаційні та практичні аспекти системи первинного ФМ в Україні.

Методи дослідження. Методичною основою даної роботи є комплексна система наукових і спеціальних методів дослідження, включаючи: методи структурно-логічного аналізу, індукції та дедукції, теоретичного узагальнення, діалектичний, аналізу та синтезу, порівняння, єдності історичного та логічного – для визначення поняття та сутності первинного ФМ, основних його принципів та завдань; системного підходу – для дослідження правових основ первинного ФМ в Україні; причинно-наслідкового зв'язку, абстрактно-логічний – для характеристики системи первинного ФМ в Україні; аналогій, порівняльний аналіз, узагальнення – для зіставлення особливостей здійснення первинного ФМ аудиторами; формалізації, моделювання – при структуруванні вимог до організації первинного ФМ. Узагальнення результатів дослідження проводилось в аналітичних таблицях, графіках і діаграмах.

Інформаційна база дослідження. Для проведення дослідження використовувалися наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених з економічної теорії та економічної науки, спрямовані на вивчення правових основ та організаційних аспектів первинного ФМ, а також нормативно-правові акти, офіційні статистичні матеріали. Додатково було використано ресурси Інтернету для отримання актуальної інформації.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у визначенні та систематизації елементів правового регулювання та організації первинного ФМ в українському контексті. Дослідження дозволило розкрити різноманітні

аспекти проведення первинного ФМ, враховуючи наявне законодавство та організаційні аспекти. Такий аналіз є важливим кроком у розумінні ефективного впровадження і контролю за процесами ФМ в Україні, сприяючи підвищенню ефективності заходів боротьби з фінансовими ризиками та злочинністю.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані результати можуть стати цінним джерелом для подальших наукових досліджень та розвитку спеціалізованих навчальних програм у галузі ФМ. Результати дослідження також можуть бути використані для розробки та удосконалення правового регулювання в галузі ФМ.

Апробація наукових досліджень. За результатами проведених досліджень автором опубліковані тези на XII Всеукраїнській науково-практичній дистанційній конференції «Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія» на теми: «Проблеми та перспективи розвитку ФМ в Україні» та «Роль та значення ФМ у системі фінансового контролю».

Структура та обсяг дипломної роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний текст роботи викладений на 61 сторінці, список використаних джерел налічує 88 найменувань на 10 сторінках. Дипломна робота містить 1 таблицю, 10 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ПЕРВИННОГО ФМ В УКРАЇНІ

1.1. Поняття та сутність первинного ФМ

Термін «фінансовий моніторинг» з'явився як частина системи, спрямованої на боротьбу з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму.

Спробуємо детально розглянути сучасне трактування поняття ФМ.

І. Г. Бірюкова, визначає ФМ як «специфічну форму фінансового контролю, яку здійснюють уповноважені державні органи в сфері фінансового контролю та суб'єкти первинного ФМ з метою виявлення операцій, пов'язаних з відмиванням коштів» [3, с. 236].

А. А. Будаєв також поділяють схожу думку щодо сутності ФМ, описуючи його як «форму фінансового контролю, спрямовану на виявлення фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом» [5, с. 6]. Варто зазначити, що ФМ здійснюється шляхом спостереження та верифікації.

Згідно з І. В. Леганцовою, «ФМ має певні схожості з концепцією фінансового контролю, але він є більш широким, оскільки передбачає безперервне спостереження, що дозволяє передбачати ризики відмивання грошей» [41, с. 102].

Т. О. Часова вважає, що «ФМ є публічним обов'язком держави, спрямованим на створення та підтримку організаційно-правового механізму, який дозволяє виявляти фінансові операції підозрілого характеру, здійснювати комплексний аналіз отриманої інформації та, за потреби, інформувати правоохоронні органи з метою зменшення легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» [76].

О. В. Кузьменко підтримує погляд, що «успішна протидія відмиванню грошей, отриманих злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму залежить від тісної співпраці Державної служби ФМ з правоохоронними органами та

органами, відповідальними за контроль дотримання законодавства. Крім того, важливо встановити ефективну взаємодію з правоохоронними органами інших країн з метою запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і боротьби з фінансуванням тероризму» [38, с. 99].

Головна ціль ФМ – це запобігання процесам легалізації незаконних доходів та протидія фінансуванню терористичних діяльностей. І. А. Канцір у своїх дослідженнях розглядає ФМ як унікальний і спеціалізований вид контролю. Він охоплює широкий спектр заходів, включаючи організаційно-правові, інформаційні, персональні та інші ініціативи, реалізовані уповноваженими організаціями, з метою попередження та протидії як відмиванню кримінальних доходів, так і фінансуванню тероризму [33, с. 68-69].

Дослідник звертає увагу на важливість правових та організаційних аспектів, які створюють перепони для ефективного застосування даного інструменту. Проблеми з законодавством та неефективність у фінансовому моніторингу не в повній мірі сприяють зниженню ризиків, пов'язаних з легалізацією злочинних доходів.

Важливість правильного використання ФМ підкреслюється необхідністю його належного правового регулювання. А. А. Хмелюк у своїй роботі «Фінансовий моніторинг: суб'єкти та об'єкти в Україні» акцентує на необхідності теоретичного дослідження процесу створення системи державного фінансового контролю, включаючи теоретичні основи ФМ, для кращого розуміння її суті та визначення взаємодії її елементів. Такий аналіз має включати міжнародний досвід та бути орієнтованим на практичне застосування в контрольній сфері [73, с. 175].

Робота Н. П. Процака, представлена у статті "ФМ як засіб боротьби з легалізацією (відмиванням) незаконних доходів", акцентує на значенні ФМ в контексті розвитку фінансових послуг та загальної фінансової структури країни. Особливо це важливо в умовах, де відбуваються постійні фінансові

транзакції. ФМ виник як відповідь на потребу протидії відмиванню грошей, отриманих з протиправної діяльності, такої як наркобізнес, торгівля людьми, міжнародний тероризм та інші подібні операції [54, с. 68].

В Додатку А представлено узагальнення наукових поглядів на концепцію "фінансовий моніторинг".

З цього можна зробити висновок, що в академічній літературі існують два основних напрями у розумінні цього терміну. Перший напрямок вважає ФМ різновидом фінансового нагляду. У рамках другого підходу ФМ розглядається як комплексний процес неперервного відстеження фінансових транзакцій для ідентифікації та запобігання ризикам, пов'язаним з легалізацією капіталу, одержаного нелегальним шляхом.

Аналізуючи різноманітні теоретичні підходи до визначення економічної сутності "ФМ", можна виокремити кілька ключових аспектів цього поняття:

1. це комплекс законодавчих та регуляторних заходів, які мають на меті перешкоджати використанню фінансової системи для легалізації коштів з тіньового сектору;
2. це набір дій, які проводяться установами, відповідальними за фінансовий моніторинг, з метою виявлення, аналізу та перевірки інформації про фінансові операції, що можуть мати зв'язок із легалізацією незаконно отриманих доходів, та їх подальшої передачі правоохоронним органам;
3. це специфічна форма фінансового контролю та нагляду, яку здійснюють уповноважені установи під час обробки фінансових операцій, аби виявити методи легалізації коштів, одержаних шляхом злочинної діяльності.

У цьому дослідженні поняття ФМ буде розглядатись як набір дій, що включають первинний та державний фінансовий моніторинг, метою яких є запобігання, розкриття та перешкодження процесам відмивання коштів та фінансуванню терористичної діяльності.

Також необхідно уточнити визначення відмивання грошей. Детальний аналіз цього терміну, з урахуванням різних міжнародних юридичних документів, представлено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Визначення поняття «відмивання доходів» у міжнародних документах [48, с. 35-36]

Джерело	Визначення
Президентська Комісія США з організованої злочинності 1984 р.	Відмивання доходів, або легалізація незаконно отриманих коштів, є процесом, який використовується для приховування походження або законності коштів, які були отримані незаконним шляхом. Цей процес включає різні дії, спрямовані на перетворення незаконних коштів таким чином, щоб їх походження не могло бути виявлене або встановлене як злочинне.
Закон США «Про боротьбу з відмиванням грошей» 1986 р.	Відмивання грошей є фінансовою операцією, при якій особа свідомо використовує фінансові засоби, які походять з незаконних джерел доходів. Ця особа здійснює таку фінансову діяльність з метою приховування походження, джерела, місцезнаходження, володіння або розпорядження незаконними доходами. Основні ознаки відмивання грошей включають: Навмисне сприяння незаконній діяльності, пов'язаній з генерацією незаконних доходів. Знання про те, що фінансова операція здійснюється з метою приховування справжнього характеру, джерела доходів, місцезнаходження, володіння або розпорядження незаконними доходами. Знання про необхідність здійснити операцію з метою ухилення від виконання вимог закону щодо надання звіту про операцію.
Програма Міжвідомчої групи протидії відмиванню коштів	Відмивання доходів – це процес, при якому правопорушники намагаються замаскувати походження своїх доходів, які отримані з протизаконної діяльності. Вони використовують різні методи і техніки, щоб перетворити незаконно отримані кошти на легальні, щоб уникнути виявлення та притягнення до відповідальності.

1993 р.	
Нормативна документація	<p>Відмивання доходів є процесом, при якому доходи, отримані в результаті злочинної діяльності, переховуються, транспортуються, конвертуються або змішуються з легальними фінансовими потоками з метою приховування їх походження та надання їм легального вигляду. Це робиться з метою уникнення виявлення та притягнення до відповідальності за незаконне походження цих коштів.</p> <p>Процес відмивання доходів може включати використання різних методів, таких як використання фіктивних компаній, інвестиції в нерухомість, акції або інші активи, відправлення коштів через багатoshарові фінансові операції, використання анонімних рахунків та криптовалют, а також змішування коштів з різних джерел.</p>

Таким чином, аналізуючи різноманітні визначення, можна зробити висновок, що відмивання грошей часто розуміється як «процес», «діяльність» або «серія фінансових операцій» [42, с. 166]. На наш погляд, найбільш адекватним є розгляд відмивання грошей як процесу, оскільки він дійсно розвивається динамічно і проходить через кілька етапів або фаз. Таким чином, відмивання грошей можна визначити як процес, під час якого фінансові операції здійснюються з метою свідомого приховування походження коштів, майна або інших активів, отриманих незаконним шляхом, і перетворення їх у кошти з легальним виглядом.

На підставі аналізу можна окреслити основні характеристики ФМ, які відображають його суть:

- ✓ нагляд та ідентифікація фінансових операцій: ФМ включає в себе ряд заходів, які мають на меті нагляд і ідентифікацію фінансових операцій, пов'язаних із легалізацією (відмиванням) доходів, отриманих незаконним шляхом.

- ✓ протидія легалізації злочинних доходів: головна ціль ФМ - запобігання перетворенню незаконно здобутих коштів у легітимні фінансові потоки.
- ✓ обмеження конфіденційності: ФМ має на увазі обмеження зберігання конфіденційності у фінансових операціях, які можуть бути пов'язані з протиправною діяльністю.
- ✓ співпраця з органами правопорядку: ефективний ФМ вимагає тісної співпраці з правоохоронними органами та іншими регуляторними установами для боротьби з легалізацією злочинних доходів.
- ✓ аналіз та інформування: ФМ включає у себе детальний аналіз зібраної інформації та, при необхідності, повідомлення правоохоронних органів про підозрілі фінансові транзакції [72, с. 202].

Аналіз правових документів та наукових праць підтверджує наявність унікального системного підходу до концепції «фінансовий моніторинг». Основою для цього поняття є чинне законодавство, зокрема Закон України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення" [52]. Цей закон встановлює ясні визначення та організаційно-правові рамки для впровадження ФМ.

У цьому законі [52] ФМ визначається як комплекс дій, які втілюються учасниками ФМ для протидії легалізації (відмиванню) незаконно отриманих доходів, фінансуванню терористичної діяльності та розповсюдженню зброї масового знищення. Цей процес включає як державний, так і первинний фінансовий моніторинг.

У порівнянні з попередньою версією цього закону, інтерпретація вказаного терміну не зазнала значних змін, за винятком включення терміна «фінансування розповсюдження зброї масового знищення». Це доповнення не внесло істотних змін у законодавче визначення ФМ. Додатково, згідно з положеннями цього закону, ФМ може бути класифікований за декількома параметрами, які представлені на рисунку 1.1.

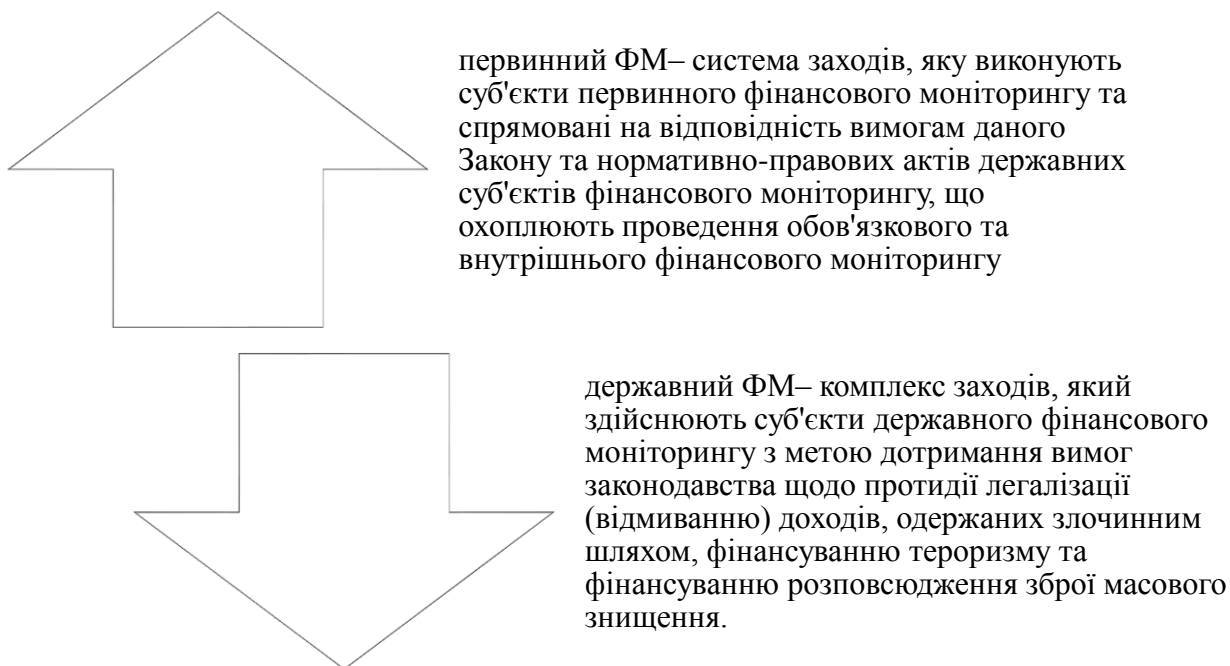

Рис. 1.1. Класифікація ФМ в залежності від суб'єкта, який його здійснює [52]

На рисунку 1.2 подано класифікацію ФМ в залежності від об'єкта.

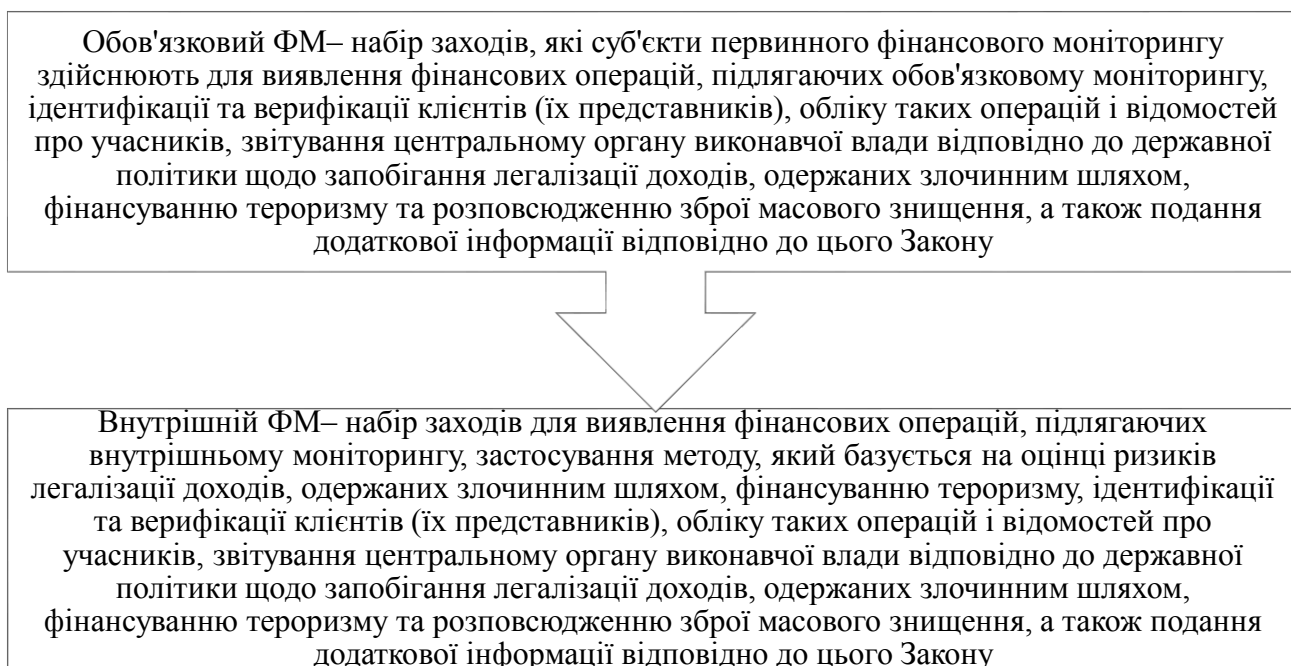

Рис. 1.2. Класифікація ФМ залежно від об'єкта [52]

Таким чином, процедура ФМ включає в себе не тільки діяльність органів державного управління, але й активну участь різних учасників, які стоять на початку ланцюга ФМ. До таких суб'єктів належать аудитори, адвокати, нотаріуси, банківські установи, страхові компанії, товарні та фондові біржі, інститути спільного інвестування, гральні заклади, ломбарди,

лотерейні організації та інші. Моніторинг охоплює не тільки операції з грошима у публічному секторі, але й у приватному.

У контексті цієї класифікації ФМ, С.А. Буткевич пропонує розділити його на кілька видів в залежності від часових рамок, як це показано на рисунку 1.3.

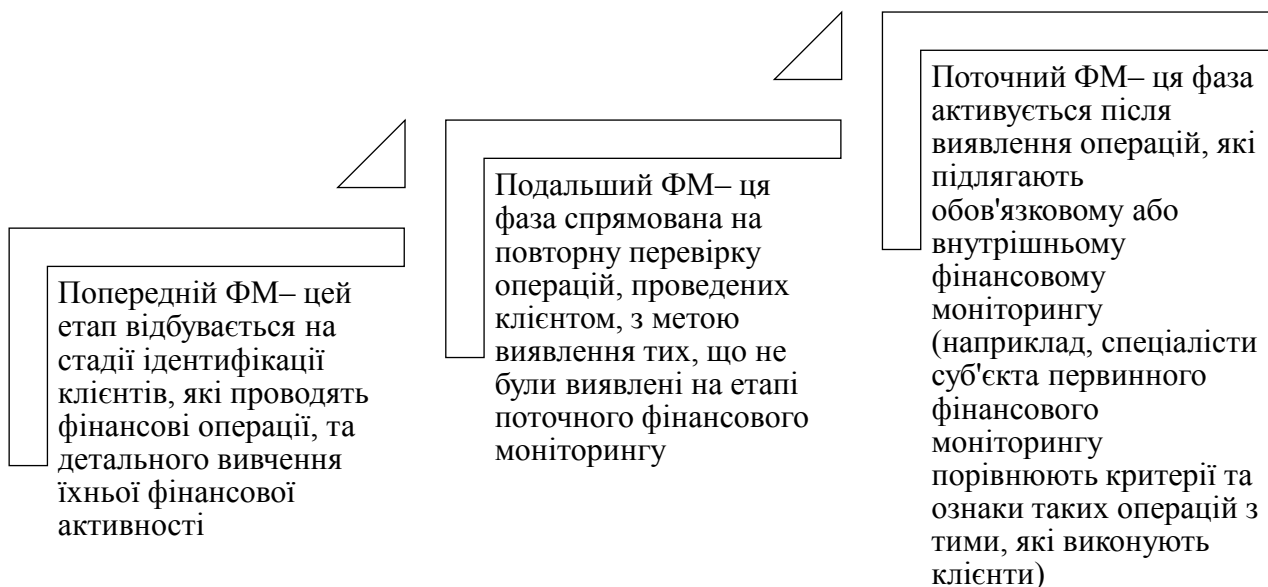

Рис. 1.3. Класифікація ФМ залежно від часових рамок [12, с. 240]

Дослідження показує, що інспекції, що їх проводять учасники державного ФМ, можуть бути як запланованими, так і неочікуваними, в тому числі виїзними [11, с. 15].

Як правильно зауважив А. А. Хмелюк, первинний ФМ служить інструментом для раннього виявлення інформації про підозрілі фінансові операції, що можуть бути пов'язані з легалізацією «неправомірних» коштів [73, с. 177].

О. Ю. Бурдонова стверджує, що первинний ФМ полягає в контролі та аналізі фінансових транзакцій та дій з метою виявлення незвичайних та аномальних фінансових активностей, які можуть вказувати на потенційно протиправну або злочинну діяльність [7, с. 256].

Н. І. Григор'єва вважає, що первинний ФМ є ключовою стадією в системі контролю фінансових операцій, включаючи перевірку та аналітичне дослідження фінансових транзакцій для виявлення потенційних порушень [24, с. 56].

За словами Ю. В. Дубка та С. А. Буткевича, первинний ФМ передбачає збір та аналіз даних щодо фінансових транзакцій, реєстрованих у системі, з метою виявлення операцій, які можуть викликати підозру [30, с. 247].

Первинний ФМ є ключовою частиною системи контролю за фінансовими операціями. У рамках цього етапу проводиться збір та аналіз інформації про фінансові транзакції та операції, які виконуються в рамках системи. Основна мета цього процесу полягає у виявленні будь-яких підозрілих чи аномальних фінансових операцій, які можуть вказувати на потенційно незаконну чи кримінальну активність.

Цей етап включає у себе широкий спектр аналітичних заходів, як-то перевірка фінансових транзакцій, їх порівняння з встановленими стандартами та звичайними моделями фінансової поведінки, а також перевірка на відповідність вимогам і принципам фінансового регулювання [16, с. 77-79].

Після виявлення підозрілих фінансових дій на початковому етапі моніторингу, може бути ініційоване глибше дослідження та аналіз для виявлення потенційних порушень і встановлення осіб, причетних до цих порушень. Така роль первинного ФМ є вирішальною в процесі боротьби з нелегальними фінансовими операціями та порушеннями.

В контексті України, первинний ФМ відіграє фундаментальну роль у протидії фінансовій злочинності та підтриманні фінансової стабільності країни. Україна адаптує цю систему відповідно до міжнародних норм і рекомендацій, включаючи стандарти Міжнародної групи з боротьби з відмиванням грошей та інших глобальних організацій [3, с. 236].

У рамках первинного ФМ в Україні проводиться збір та аналіз даних про фінансові транзакції, які відбуваються у банківській та фінансовій системах країни. Головна мета цього процесу - виявлення та недопущення

фінансових операцій, пов'язаних з легалізацією злочинних доходів, фінансуванням тероризму та іншими видами фінансових порушень та корупції. Робота первинного ФМ полягає у визначенні, аналізі та слідкуванні за транзакціями, які можуть бути пов'язані з кримінальною активністю. Таким чином, первинний ФМ можна вважати набором заходів, які виконують відповідні організації та установи, спрямовані на швидке виявлення сумнівної інформації про осіб, що можуть здійснювати фінансові дії, асоційовані з легалізацією «незаконних» коштів або фінансуванням терористичних дій [45, с. 70].

Юридична сутність первинного ФМ виражається через необхідність забезпечення економічної безпеки країни, через законодавче врегулювання статусу його учасників та процедур, а також через правовий характер отриманих результатів та використання примусових заходів для припинення сумнівних фінансових операцій.

Важливо відзначити, що первинний ФМ включає обов'язкові та внутрішні заходи моніторингу, спрямовані на збір, реєстрацію, обробку та аналіз інформації про фінансові трансакції господарюючих суб'єктів, здійснювані з метою перевірки законності та адекватності використання фінансових ресурсів.

Деталі щодо поділу первинних суб'єктів ФМ, які підзвітні державним органам, представлені у Додатку Б, де вони надають звіти про свої діяльності.

1.2. Принципи та завдання первинного ФМ

Основи ФМ корінням виходять з тих же принципів, що лежать в основі загальної правової системи України, закріплених в законодавстві країни, включно з Конституцією [85] та іншими законодавчими актами. Ключові принципи, які підтримують ФМ як організаційно-правовий механізм у сфері запобігання та боротьби з легалізацією доходів, здобутих злочинним шляхом, демонструються на рисунку 1.4.

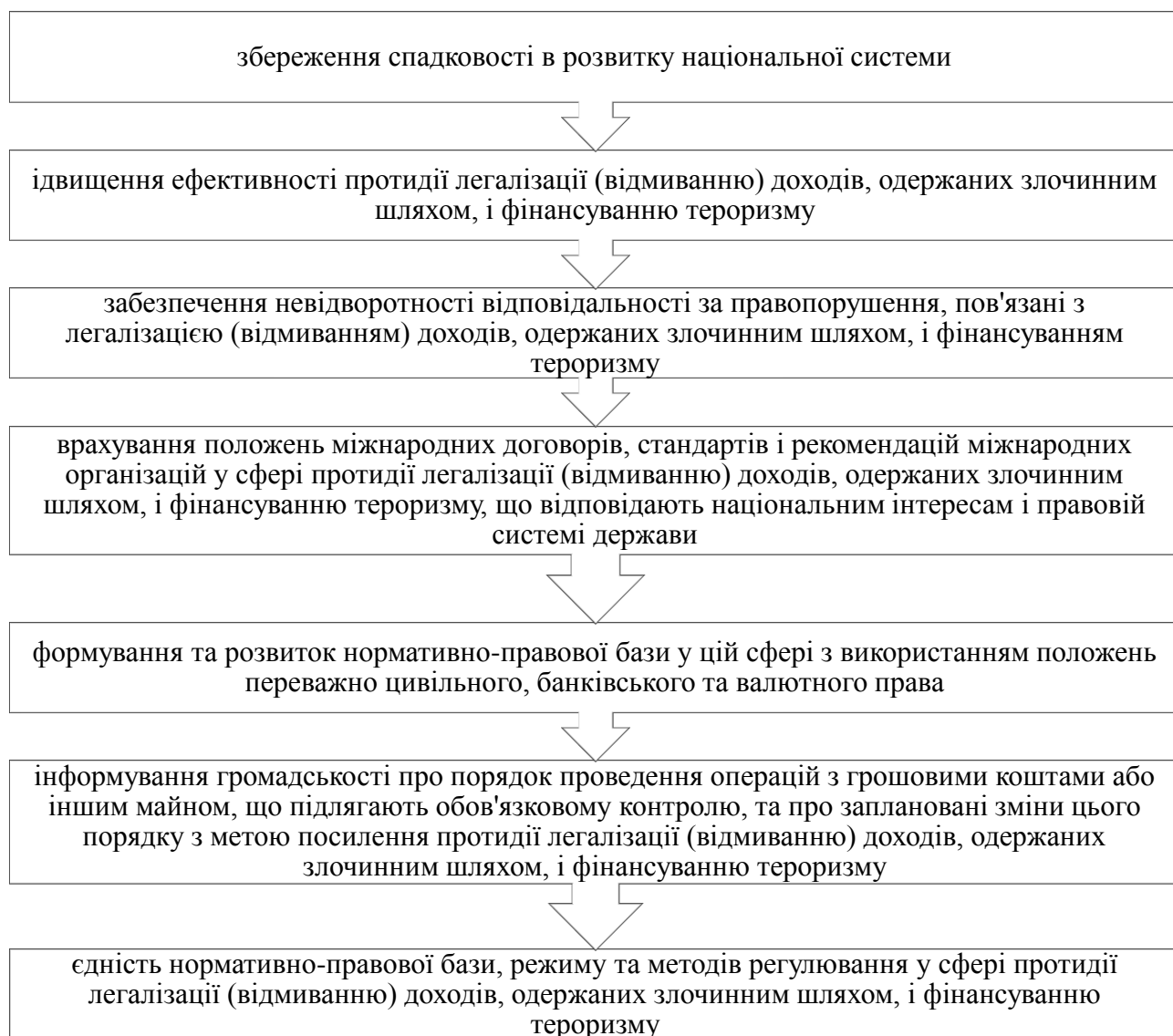

Рис. 1.4. Принципи реалізації державної політики у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму [63, с. 36]

Паралельно з тим, як вимога до фінансового контролю, первинний ФМ ґрунтується на ряді принципів, характерних для контрольної діяльності. Варто відзначити основні принципи, які були сформульовані в Лімській декларації керівних принципів контролю, ухваленій ІХ Конгресом Міжнародної організації вищих контрольних органів у 1977 році. [63, с. 36]. Перелік аспектів первинного ФМ подано на рисунку 1.5.

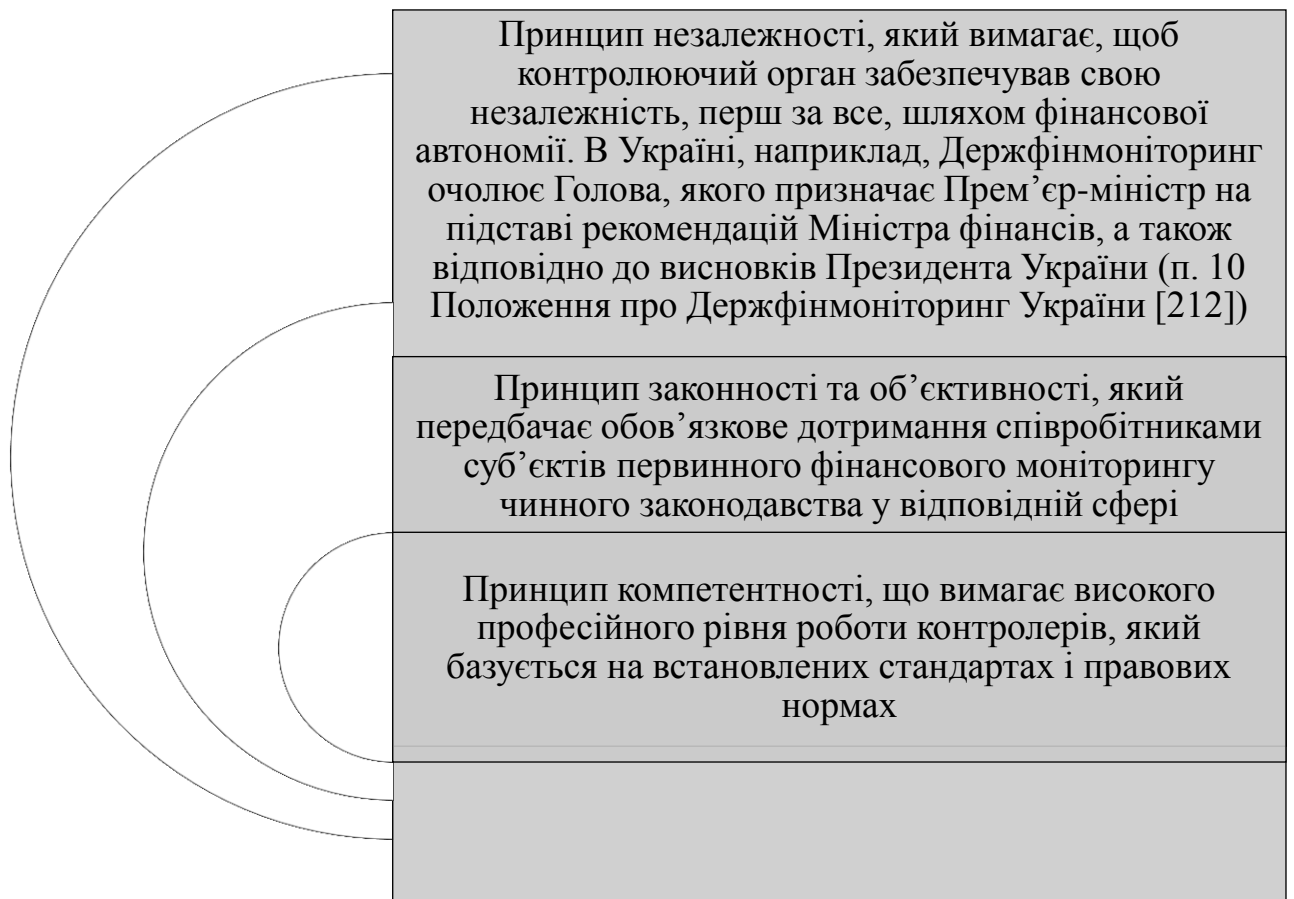

Рис. 1.5. Перелік принципів первинного ФМ, які були викладені у Лімській декларації керівних принципів контролю

І. Г. Сергієнко висунув пропозицію щодо окреслення наступних аспектів ФМ, розглядаючи його як форму фінансового контролю:

- принцип багаторівневості системи ФМ, який включає різні рівні контролю з боку суб'єктів первинного та державного моніторингу;
- принцип конфіденційності, що передбачає неможливість розголошення клієнтам та іншим особам інформації про заходи, спрямовані на запобігання та протидію легалізації незаконно отриманих доходів та фінансуванню тероризму (ч. 6, 7, 13, 16 ст. 12) [52];
- принцип заборони сприяння легалізації незаконних доходів та фінансуванню тероризму, що дозволяє суб'єктам ФМ відмовлятися від проведення сумнівних фінансових операцій (ст. 10) [52];

- принцип вирішення будь-яких невизначеностей та суперечностей в законодавстві про ФМ на користь суб'єкта моніторингу (ч. 5 і 15 ст. 9) [52].

На рівні діяльності окремого суб'єкта ФМ можна виокремити наступні принципи:

- принцип загальності, який передбачає активну участь усіх працівників суб'єкта у протидії легалізації (відмиванню) незаконних доходів і фінансуванню тероризму;
- принцип постійного моніторингу, який забезпечує безперервність процесу вжиття заходів проти легалізації незаконних доходів та фінансування тероризму;
- принцип персональної відповідальності, що накладає обов'язок на кожного працівника суб'єкта ФМ за виконання відповідних обов'язків у цій сфері;
- принцип конфіденційності відносно суб'єктів ФМ, який забезпечує строгу таємницю інформації, отриманої під час виконання роботи;
- принцип багаторівневої системи, який реалізується через створення внутрішньої багаторівневої системи контролю з метою протидії легалізації незаконних доходів і фінансуванню тероризму [63, с. 106-107].

На рисунку 1.6 відображено загальні засади ФМ загалом на основі наукових напрацювань, що запропонувала Т. О. Часова які повинні бути врахованими при проведенні первинного ФМ в Україні.

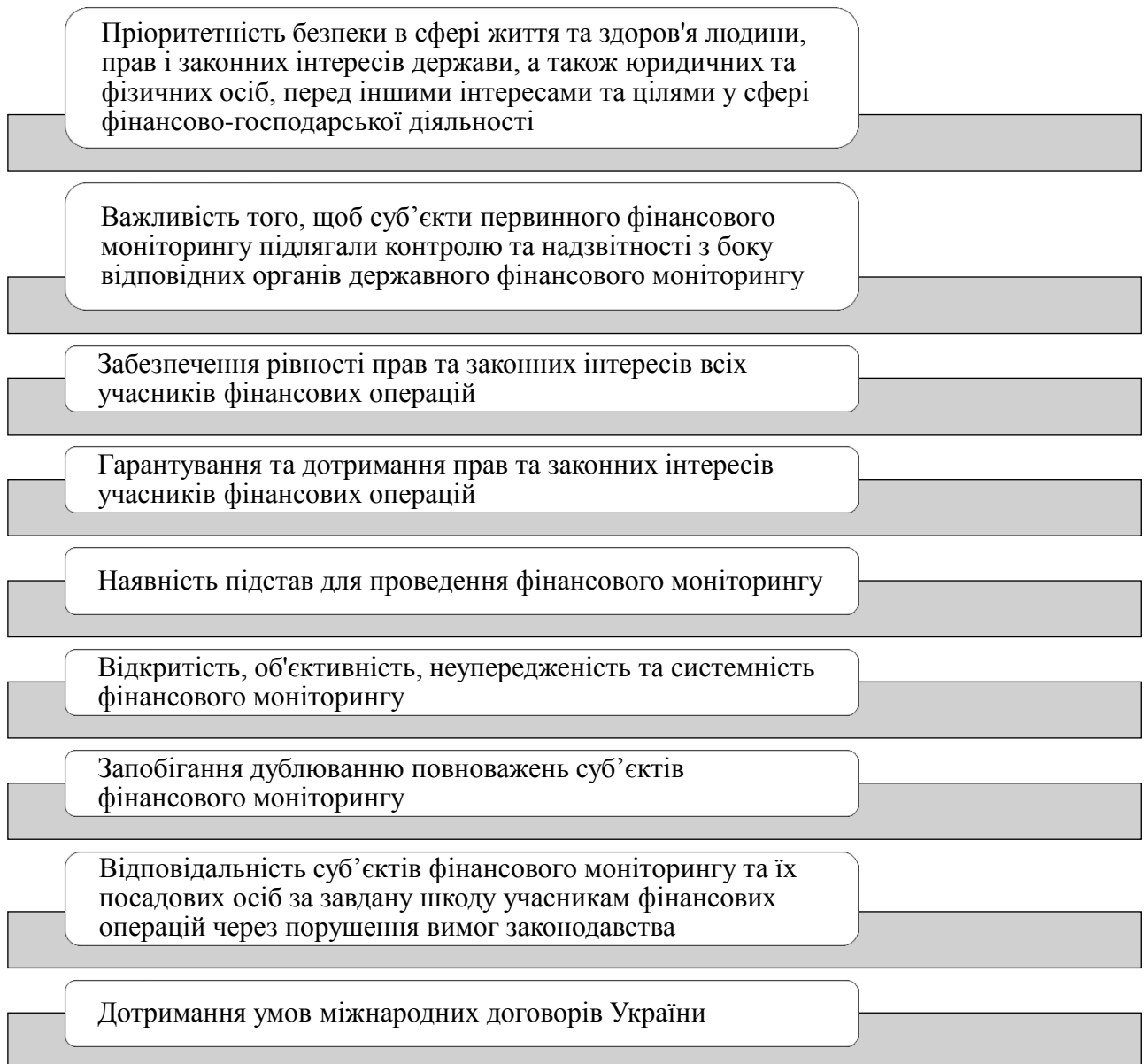

Рис. 1.6. Загальні засади ФМ [75, с. 77-78]

В контексті базових засад початкового фінансового нагляду, запропоновано створити відокремлену категорію особливих нормативів. Ця категорія включатиме ряд елементів, що подані на рисунку 1.7.

Таким чином, контроль та обов'язок звітності установ, що здійснюють первинний фінансовий моніторинг, перед державними структурами фінансового контролю, передбачає, що нагляд за діяльністю цих установ з боку Держфінмоніторингу та інших відповідних державних органів відбувається в рамках законодавства. Ця роль державних органів є ключовим елементом багаторівневої системи ФМ в Україні.

Рис. 1.7. Спеціальні принципи первинного фінансового моніторингу [11, с. 14]

Точність фінансової інформації означає обов'язок надавати вірогідні та всебічні дані про фінансовий та майновий стан підприємства, включаючи його фінансові результати. У цьому аспекті можна погодитися з думкою А.В. Рябошука, який виокремлює два підходи до розуміння точності фінансової інформації: один базується на законодавчих нормах і вимогах, а інший - на відображенні реального фінансового стану підприємства через професійне судження та вираження кваліфікованої думки бухгалтера під час складання фінансових звітів (концепція «true and fair view»). [62].

Розгляд принципу уникнення конфлікту інтересів важливо здійснювати, враховуючи вимоги Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII. Конфлікт інтересів, як правило, виникає, коли особисті майнові чи немайнові інтереси особи або її близьких перетинаються з її офіційними обов'язками. За словами О. В. Смагла, такий

конфлікт може негативно впливати на об'єктивність і неупередженість при прийнятті рішень, а також на дії, що виконуються в рамках службових обов'язків. Важливо відзначити, що наявність конфлікту інтересів не завжди призводить до корупційних дій, але значно підвищує ризик їх виникнення, стаючи потенційним чинником для таких дій [64].

В концепції конфліктних відносин можна виокремити два ключові аспекти:

- конфлікт інтересів виникає, коли особисті інтереси людини суперечать її офіційним обов'язкам та повноваженням;
- присутність такого конфлікту може мати негативний вплив на неупередженість та об'єктивність у процесі прийняття рішень, а також впливати на дії або бездіяльність особи під час виконання її службових функцій [59, с. 120-121].

Необхідно наголосити, що конфлікт інтересів можливий не тільки тоді, коли вже відбувається вплив на неупередженість або об'єктивність у прийнятті рішень (або їх невиконанні), але й у ситуаціях, де існує потенційна можливість такого впливу.

Також варто відзначити, що у випадках, коли особистий інтерес службовця, пов'язаний з майновими правами, спричиняє конфлікт інтересів, службовець має самостійно вжити заходів для усунення цього конфлікту. Це може бути зроблено шляхом продажу корпоративних прав, майна або передачі їх у довірче управління, або іншими способами. Однак, перехід цих прав або майна у власність родичів держслужбовця не може вважатися вирішенням конфлікту інтересів. Процес усунення особистого інтересу має бути прозорим та виключати можливість його приховування чи відновлення. Тому, дії, пов'язані з розірванням шлюбу або публічними заявами про припинення особистих, дружніх чи інших відносин, не можуть розглядатися як виконання цього обов'язку [63, с. 105].

Державний службовець повинен надати детальний письмовий звіт своєму безпосередньому начальнику та відповідальному відділу з питань

протидії корупції (відповідальній особі) про те, яким чином він вирішив питання усунення особистого інтересу.

Згідно з О. В. Яременком, принцип прозорості інформації передбачає дотримання визначених нормативно-правовими актами стандартів і кращих практик у сфері бізнесу, особливо в аспекті розголошення даних про фінансову діяльність задіяних в моніторингу економічних суб'єктів [83, с. 91].

У цьому контексті передбачається, що компанія або економічний агент має забезпечити доступність достовірної інформації про свою економічну та фінансову активність, структуру керівництва та фінансові транзакції для органів первинного ФМ, у відповідності до законів та внутрішніх положень підприємства. Нерівний доступ до інформації може створити умови для зловживань, оскільки неповна або прихована інформація може свідчити про ризики фінансових операцій.

Принцип ініціативності та активності у виявленні ризикованих фінансових операцій полягає у самостійному та цілеспрямованому пошуку відповідної інформації органами первинного ФМ, яка може вказувати на потенційні ризики у фінансових транзакціях. Це означає активне зібрання додаткових даних від господарюючих суб'єктів для перевірки наявності чи відсутності таких ризиків. За словами І. В. Леганцової, ця готовність до активних дій є ключовою при оцінці професійних якостей кандидатів на посади, що включають завдання первинного ФМ [41, с. 102].

Принцип взаємного обміну фінансовими даними передбачає співпрацю між органами первинного ФМ, Держфінмоніторингом та правоохоронними агенціями у зборі, обробці та аналізі інформації щодо фінансових операцій, які підозрюються у використанні нелегальних доходів, отриманих від незаконної діяльності, з метою їх легалізації або фінансування тероризму. Ця взаємодія включає активний обмін або запити на фінансові дані, які можуть бути важливими для виконання відповідних угод. Кожен запит на інформацію супроводжується описом та викладом основних фактів.

Принцип єдності та узгодженості методів моніторингу, який включає збір, обробку, зберігання та розповсюдження інформації, заснований на впровадженні методології первинного ФМ, спрямований на забезпечення єдності методик спостереження. Цей принцип означає використання узгодженої методичної бази для вибору та застосування методів моніторингу, забезпечення їх сталості впродовж певного часу та уніфікацію процедур обробки, зберігання та передачі інформації серед усіх учасників [23, с. 881].

Цей принцип базується на застосуванні сучасних методів обробки фінансових даних, що використовуються в областях економіки, кібернетики та статистики. Як приклад, в Україні для покращення системи обліку органів первинного ФМ було введено процедуру створення унікального облікового номера для кожного суб'єкта та інформування про присвоєння цього номера. Це сприяє уніфікації та структуруванню інформації серед різних учасників.

Компетентність та індивідуальна відповідальність працівника, який відповідає за здійснення ФМ в установі первинного ФМ, важливі. Компетентність включає рівень професійного навчання працівника, його здатність ефективно вирішувати завдання, пов'язані з його професійною діяльністю, та виконувати свої обов'язки з високим рівнем якості та без помилок навіть у складних умовах. Це також означає здатність працівника швидко адаптуватися до змін та ефективно освоювати нові знання.

У контексті цієї групи фахівців, це означає їх компетентність у якісному виконанні завдань та обов'язків, пов'язаних із первинним фінансовим моніторингом. Це включає в себе регулярне застосування спеціалізованих знань для аналізу інформації, яка характеризує певну фінансову операцію, вміння виявляти ознаки ризикованих фінансових транзакцій, а також точне виконання службових обов'язків відповідно до законодавчих вимог та досягнення визначених цілей [18, с. 340]. Крім того, це також включає в себе здатність знаходити рішення в нестандартних ситуаціях.

Слід підкреслити, що втілення вищезазначених принципів вимагає формування та активної роботи таких ключових елементів, які є необхідними для ефективного проведення первинного ФМ:

- База даних первинного ФМ: ця база служить основою для збору та систематизації даних про фінансові операції та їх учасників, включаючи інформацію про фінансові транзакції, ідентифікаційні дані, структуру управління та інші важливі деталі.
- Система обробки інформації: ефективне управління великими обсягами даних є критичним компонентом. Ця система використовує різні методики аналізу, класифікації та виявлення відхилень для ідентифікації можливих порушень.
- Комплекс технічних засобів для реєстрації та передачі даних: ці засоби, включаючи бази даних та програмне забезпечення, є ключовими для забезпечення оперативності, точності та безпеки в обробці інформації.
- Організаційна структура первинного ФМ: вона забезпечує розподіл функцій, взаємодію та співпрацю між різними учасниками моніторингу, включаючи державні контрольні органи, фінансові установи та правоохоронці
- Нормативно-правова база: вона встановлює правові рамки діяльності первинного ФМ, визначаючи завдання, права, обов'язки та процедури проведення моніторингу [24, с. 56-57].

Ці елементи взаємодіють і разом забезпечують високу ефективність та надійність системи первинного ФМ, метою якої є ідентифікація та запобігання можливим неправомірностям у фінансових транзакціях.

Окрім ключових принципів, також важливо враховувати функції первинного ФМ. Л. М. Чуніхіна виокремила основні функції первинного ФМ, представлені на рисунку 1.8.

Рис. 1.8. Функції первинного ФМ згідно

Л. М. Чуніхіної [77, с. 13]

Таким чином, всі аспекти первинного ФМ, в тому числі в банківській сфері, мають своє значення у кримінологічному контексті [79, с. 155].

Останній аспект оцінюється через призму кримінологічної важливості функції або її складових. Я. Я. Пушак наголошує на важливості інтегрованих кримінологічних елементів, які походять з функцій первинного ФМ, утворюючи його кримінологічну функцію [58, с. 199].

Це означає, що з кримінологічної точки зору, первинний ФМ можна класифікувати як спеціальний кримінологічний захід, що застосовується на загальнодержавному рівні в Україні, особливо в сфері фінансів та банківської діяльності.

Ключові завдання первинного ФМ охоплюють різноманітні дії та аналітичні процедури, спрямовані на ефективне управління, перевірку та забезпечення правильного функціонування фінансової діяльності організації. Серед них можна виділити:

1. Виявлення легалізації доходів та фінансування тероризму: основна мета полягає в детальному вивченні фінансових транзакцій для ідентифікації ознак можливого відмивання грошей або фінансування терористичних дій.
2. Моніторинг ризикових транзакцій: включає аналіз транзакцій, які мають підвищений ризик у контексті відмивання грошей або фінансування тероризму, для забезпечення адекватного контролю та попередження порушень.
3. Дотримання законодавчих вимог: перевірка фінансових операцій та діяльності організації на відповідність чинним законам щодо легалізації доходів та фінансування тероризму.
4. Аналіз фінансових даних: вивчення фінансових звітів, включаючи баланси, звіти про прибутки та збитки, грошові потоки, з метою виявлення неконсистентностей або підозрілих патернів.
5. Внутрішній контроль та співпраця з державними органами: забезпечення якісного внутрішнього контролю за фінансовими операціями та взаємодія з органами державного нагляду.
6. Профілактика порушень: здійснення моніторингу сприяє попередженню можливих порушень законодавства та своєчасному виявленню неправомірних дій.
7. Внутрішнє навчання та оптимізація процесів: постійний аналіз фінансових даних та ідентифікація ризикових транзакцій дозволяє компанії адаптувати внутрішні процедури, покращити навчання співробітників та удосконалити системи контролю [19, с. 82-84].

Ключові цілі первинного ФМ представлено у Додатку Б.

Первинний ФМ побудований на основі доступності інформації, ініціативності та активності, уніфікації та узгодженості методологій, а також взаємної відповідальності та співпраці між різними учасниками.

Основні завдання цього моніторингу включають ефективний нагляд за фінансовими транзакціями, ідентифікацію ознак відмивання грошей та фінансування тероризму, моніторинг операцій із високим ризиком, забезпечення дотримання законодавчих норм, аналіз фінансових даних, внутрішній аудит та взаємодію з державними структурами.

Ефективне виконання завдань первинного ФМ вимагає наявності декількох ключових складових, зокрема, розгалуженої інформаційної бази, комплексу методик обробки даних, технічних засобів для реєстрації та передачі інформації, структурованої організаційної системи, а також міцної нормативно-правової основи.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що первинний ФМ становить важливу частину системи фінансового управління, забезпечуючи ефективний контроль, відповідність регуляторним стандартам і зниження потенційних ризиків у фінансовій діяльності організацій.

Висновки до розділу 1

Термін «первинний фінансовий моніторинг» визначається як інтегральна частина загальної системи ФМ, при цьому акцентується на його ключовій ролі як спеціального інструменту у контексті кримінального права, а також на методах його впровадження у рамках фінансового права. Правова сутність первинного ФМ виявляється у кількох аспектах: необхідності відповідати громадським інтересам у сфері економічної безпеки держави; законодавчому регламентуванню статусу учасників моніторингу та встановлених процедур; правовій природі інформації, отриманої в результаті моніторингу; можливості використання державних механізмів для призупинення підозрілих фінансових транзакцій.

Фундаментальні принципи первинного ФМ базуються на двох категоріях: універсальних принципах, які є типовими для всієї сфери ФМ, та специфічних принципах. Специфічні принципи включають контроль та подання звітів суб'єктами первинного ФМ перед державними регуляторними органами, точність фінансових даних, уникнення конфлікту інтересів, доступність інформації, активну участь у виявленні ризикових фінансових операцій, обмін фінансовою інформацією, узгодженість і порівняльність методологій спостереження, збору, обробки, зберігання та розповсюдження інформації, а також кваліфікацію та особисту відповідальність працівників, які відповідають за виконання завдань ФМ в рамках первинного ФМ.

Функції первинного ФМ включають ретельний аналіз та моніторинг фінансових активностей компаній, організацій чи індивідуальних суб'єктів для ідентифікації нестандартних та підозрілих транзакцій. Це може включати виявлення дій, які мають ознаки відмивання коштів, фінансування терористичних актів або інших протиправних вчинків. Головна ціль такого моніторингу полягає у своєчасному розпізнаванні та нейтралізації можливих фінансових загроз і злочинних дій.

РОЗДІЛ 2

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПЕРВИННОГО ФМ В УКРАЇНІ

2.1. Правові основи первинного ФМ в Україні

Україна активно працює над вдосконаленням законодавчого регулювання у сфері ФМ, маючи на меті ефективну боротьбу з фінансовими злочинами та посилення стійкості національної фінансової системи.

Основоположним документом, який визначає правові рамки ФМ в Україні, є Закон "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення" [52]. Цей закон ухвалено у відповідності до міжнародних зобов'язань України, включно з угодою про асоціацію з ЄС та вимогами міжнародних фінансових інституцій.

Законодавство України створює юридичну базу для реалізації первинного ФМ в країні, визначаючи права та обов'язки фінансових інституцій, банків, юридичних та фізичних осіб, які беруть участь у фінансових операціях. Закон також передбачає утворення спеціальних органів, включно з Державною службою ФМ, які забезпечують нагляд та контроль за дотриманням норм ФМ.

В умовах воєнного стану в Україні, що спричинив захоплення заручників, напади на цивільні та військові об'єкти, політичну напруженість та людські втрати, набуває особливої актуальності питання відсікання джерел фінансування для осіб, причетних до терористичної та сепаратистської діяльності.

Згідно із 6-ою статтею українського законодавства, що стосується боротьби з легалізацією доходів злочинного походження, фінансуванням тероризму та поширенням зброї масового знищення, існують певні обов'язки

для організацій, що здійснюють первинний фінансовий моніторинг. Серед них:

- необхідність виявлення будь-яких фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з тероризмом або розповсюдженням зброї масового знищення. В таких випадках, організація повинна негайно повідомляти Державний орган ФМ та правоохоронні установи.
- проведення оцінки ризику клієнтів на основі критеріїв, встановлених урядовими органами. Це робиться з метою запобігти легалізації злочинних доходів чи фінансуванню тероризму. У ситуаціях, які передбачають ідентифікацію клієнтів або інші випадки, зазначені в законодавстві, слід застосовувати відповідні заходи безпеки, особливо щодо клієнтів з високим ризиком [52].

Після встановлення осіб, що провели фінансову операцію, організації, які ведуть первинний ФМ (далі – організація), здійснюють процедури для виявлення тих фінансових операцій, які потребують додаткового внутрішнього моніторингу.

Згідно з пунктом 5.1 розділу V Регламенту ФМ для організацій первинного ФМ, який регулюється Міністерством юстиції України та затверджений наказом № 2339/5 від 29 вересня 2010 року, виявлення фінансових операцій, що вимагають моніторингу, включаючи ті, які можуть бути пов'язані з фінансуванням тероризму, здійснюється організацією на основі:

- ✓ показників операцій, які, відповідно до українського закону про протидію легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму, вимагають внутрішнього ФМ;
- ✓ типологій міжнародних організацій, які борються з легалізацією злочинних доходів або фінансуванням тероризму, доступних на сайтах Державного органу ФМ і Міністерства юстиції;
- ✓ критеріїв ризику, встановлених Державним органом ФМ України;
- ✓ рекомендацій Міністерства юстиції України.

За статтею 16 зазначеного Закону, фінансова операція потребує проведення внутрішнього ФМ, якщо вона відповідає одній чи декільком із таких характеристик:

операція або серія взаємопов'язаних операцій має складний чи нестандартний характер без явної економічної мети або легальної причини;

фінансова операція не відповідає звичному характеру діяльності клієнта.

Крім того, моніторингу підлягають повторювані фінансові операції, які свідчать про спроби ухилення від обов'язкових процедур ФМ чи ідентифікації, як це передбачено основоположним Законом [52].

У разі коли організація, що проводить первинний фінансовий моніторинг, має підозри, що фінансова операція може бути зв'язана із відмиванням доходів або фінансуванням тероризму, вона також зобов'язана здійснювати моніторинг інших фінансових операцій, які потребують додаткового уточнення.

Відповідно до 5-го пункту другої частини 6-ї статті Закону, організація має реєструвати всі фінансові операції, які вимагають моніторингу, негайно, але не пізніше наступного робочого дня після їх виявлення.

Крім того, відповідно до 4-го пункту Регламенту щодо застосування запобіжних заходів проти країн, які не дотримуються або неадекватно виконують рекомендації міжнародних організацій у сфері протидії легалізації незаконних доходів чи фінансуванню тероризму, затвердженого Міністерством юстиції України наказом від 29 вересня 2010 року № 2337/5, організація має вживати запобіжні заходи щодо клієнтів з країн, які визнані ризиковими через невиконання або недостатнє виконання рекомендацій таких міжнародних організацій [27].

Для нотаріусів встановлені спеціальні вимоги, які охоплюють такі заходи:

- ретельна ідентифікація клієнтів;
- збір необхідної інформації про діяльність, фінансовий стан та репутацію клієнтів;

- перевірка правдивості та повноти інформації, наданої клієнтами;
- особлива увага до фінансових операцій клієнтів, які мають високий ризик у сфері легалізації незаконно отриманих доходів або фінансування тероризму.

Нотаріуси також можуть застосовувати додаткові заходи безпеки для клієнтів з країн, що мають високий рівень ризику, враховуючи особливості власної професійної діяльності.

Згідно з пунктом 5 вказаного Положення, організація має право відмовити у виконанні фінансової операції, якщо вона відповідає критеріям, що вимагають ФМ згідно із законом.

У випадку відмови у проведенні фінансової операції, організація мусить повідомити Державний орган ФМ України протягом одного робочого дня від моменту відмови, але не пізніше наступного робочого дня після цієї відмови [27].

Відповідно до діючих норм, організація має можливість тимчасово зупинити фінансову операцію клієнта з країни, що вважається ризикованою, якщо ця операція відповідає критеріям, описаним у статті 16 Закону.

Статтею 12 Закону передбачено, що Уряд України визначає процедуру реєстрації фінансових операцій, які потребують ФМ, а також порядок подання інформації про такі операції. Це також стосується інших фінансових операцій, які можуть мати зв'язок із відмиванням доходів, одержаних незаконним шляхом, або фінансуванням тероризму, за винятком операцій, що здійснюються через банки [52].

Згідно з процедурою обліку суб'єктів первинного ФМ та реєстрації їх фінансових операцій, які потребують ФМ, встановленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2010 року № 747, реєстрація включає збір інформації суб'єктами первинного ФМ про фінансові операції, які мають ознаки, пов'язані із легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму, а також дані про учасників цих операцій. Цей процес регулюється Державним комітетом ФМ.

Інструкції щодо заповнення форм обліку та подання відповідної інформації, необхідної для ФМ, які мають застосовувати суб'єкти первинного ФМ (крім банків), були затверджені наказом Міністерства фінансів України від 26 квітня 2013 року № 496 [27].

Відповідно до 13-го пункту Порядку взяття на облік, адвокати, нотаріуси та інші юридичні фахівці, які віднесені до спеціально визначених суб'єктів, мають обов'язок фіксувати інформацію про виконання або спроби проведення фінансових операцій, що включає:

- ✓ операції, які підлягають внутрішньому фінансовому моніторингу, згідно зі статтею 16 Закону;
- ✓ ситуації, коли відмовлено у проведенні операцій через їхні характеристики, які вимагають ФМ згідно із законодавством;
- ✓ операції, які були зупинені через недостатність або неправдивість інформації, наданої клієнтом для його ідентифікації та аналізу його фінансових операцій;
- ✓ операції, які викликали підозру щодо їх зв'язку з фінансуванням тероризму або організаціями, на які поширюються міжнародні санкції;
- ✓ операції, які були призупинені через характеристики, визначені у статті 16 Закону;

операції, які були зупинені через участь осіб, що знаходяться під міжнародними санкціями або мають зв'язок з терористичною діяльністю [52].

Відповідно до 15-го пункту Порядку обліку, суб'єкт зобов'язаний записувати фінансові операції, які зазначені в 13-му пункті цього регламенту, перед їх проведенням, під час них, або не пізніше ніж на наступний робочий день після їх виконання. Це також стосується випадків, коли є підозри, спроби проведення або відмови клієнта від здійснення операцій.

У ситуаціях, де фінансові операції включають участь осіб, що знаходяться під міжнародними санкціями або пов'язані з терористичною діяльністю, суб'єкт негайно вносить дані про ці операції до реєстру.

Якщо фінансові операції були зупинені відповідно до рішення Держфінмоніторингу, суб'єкт вводить інформацію про них у реєстр в день отримання такого рішення (доручення).

У всіх інших випадках, які не підпадають під зазначені категорії, суб'єкт реєструє інформацію про операції у реєстрі не пізніше наступного робочого дня після їх виявлення.

Згідно з першим абзацом 16-го пункту правил, нотаріус особисто здійснює реєстрацію фінансових операцій.

Відповідно до 1-го пункту, розділу III Інструкції, прив'язаної до процесу заповнення та надання інформації для ФМ, рекомендовано застосування форми № 2-ФМ «Реєстр фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу». Ця форма заповнюється шляхом послідовного внесення даних про фінансові операції, де кожний запис включає деталі, внесені в відповідні секції форми. Всі записи в цьому реєстрі мають бути впорядковані за номерами [27].

Форма № 2-ФМ обов'язково повинна включати інформацію про щонайменше двох учасників: клієнта та контрагента (або мінімум про клієнта, якщо контрагент є спеціально визначеним суб'єктом первинного ФМ). У випадку різних типів операцій, форма може містити додаткову інформацію про клієнтів, контрагентів та інших учасників, відповідно до кодів, зазначених у Довіднику типів осіб, задіяних у фінансових операціях [27].

Згідно з 4-м пунктом розділу III, зміни чи коригування записів у реєстрі фінансових операцій, які потребують моніторингу, заборонені. У випадку виявлення помилки, необхідно анулювати відповідний запис у реєстрі та створити новий запис із виправленою інформацією під іншим номером.

Для анулювання запису потрібно внести слово «АНУЛЬОВАНО» у поле «Додаткова інформація» в розділі IV реєстру, де була зроблена помилка. У цьому полі також слід вказати номер і дату нового запису, пов'язаного з цією фінансовою операцією.

Відповідно до 5-го пункту розділу III Інструкції, при коригуванні помилок або неточностей у записах, які ще не були внесені до реєстру Держфінмоніторингу, нотаріус має заповнити розділ «Дані про попередню реєстрацію фінансової операції, що не взята на облік» [27].

Якщо помилки або неточності були виявлені в записах, які були внесені до реєстру Держфінмоніторингом, також необхідно анулювати помилковий запис про фінансову операцію. виправлений запис про фінансову операцію має бути внесений під новим номером та надісланий до Держфінмоніторингу. У полях 690 та 700 зазначаються порядковий номер виправленої фінансової операції в реєстрі та дата її реєстрації (згідно з пунктом 6 розділу III Інструкції) [27].

Згідно з 17-м пунктом Порядку занесення інформації про фінансові операції до реєстру, його можна вести як у цифровому форматі, так і на паперових носіях. У випадку ведення реєстру в електронному вигляді, нові записи кожного місяця друкуються. Після друку ці документи підписуються керівником або відповідальною особою. До 5-го числа кожного наступного місяця ці надруковані сторінки за попередній місяць впорядковуються хронологічно, зшиваються, засвідчуються підписом та печаткою відповідальної особи. На першій сторінці вказується загальна кількість сторінок та дати першого та останнього запису. Ці документи зберігаються протягом п'яти років.

Відповідно до українського закону про запобігання та протидію легалізації незаконних доходів і фінансування тероризму, а також згідно з Порядком, що встановлює правила для суб'єктів первинного ФМ, у разі припинення діяльності такого суб'єкта, він повинен повідомити Держфінмоніторинг України про це, вказавши причини згідно з 6-ю статтею Закону та 11-м пунктом Порядку.

Інформацію про припинення діяльності суб'єкта первинного ФМ необхідно направити до Державного органу ФМ України у строк до трьох

робочих днів після припинення діяльності, як вимагає українське законодавство.

Форма № 1-ФМ «Форма обліку суб'єкта первинного ФМ (або його відокремленого підрозділу)» була затверджена Міністерством фінансів України 26 квітня 2013 року в рамках наказу, що носить назву «Про затвердження форм обліку та подання інформації, пов'язаної із здійсненням ФМ, та інструкції щодо їх заповнення» [27].

Основним нормативним актом у сфері боротьби з фінансовими злочинами в Україні є Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та розповсюдженню зброї масового знищення». Цей закон встановлює правові рамки для протидії фінансовим злочинам.

Процедура обліку суб'єктів первинного ФМ, а також реєстрації фінансових операцій та передачі відповідної інформації Держфінмоніторингу регулює процес збору та аналізу фінансових даних. Різні накази та інструкції від Міністерства фінансів України, включаючи форми для обліку та передачі інформації, задають правила для суб'єктів, що здійснюють фінансовий моніторинг.

Ці нормативні документи формують структуру первинного ФМ в країні, маючи за мету запобігання фінансовим злочинам та забезпечення нагляду за фінансовими транзакціями, що можуть мати стосунок до легалізації незаконних доходів або фінансування тероризму.

1.2. Система первинного ФМ в Україні

Українська система первинного ФМ є сукупністю дій та нормативів, закріплених у законодавстві, метою яких є нагляд, документування та аналіз фінансових операцій для ідентифікації та запобігання процесам легалізації незаконно отриманих доходів і фінансування тероризму [77, с. 53]. Ця система спрямована на зміцнення фінансової безпеки країни та відповідність антикорупційним вимогам.

Відповідно до статті 5, пункту 2 Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення" [52] чітко визначаються основні учасники системи первинного ФМ, як це демонструється на рисунку 2.1.

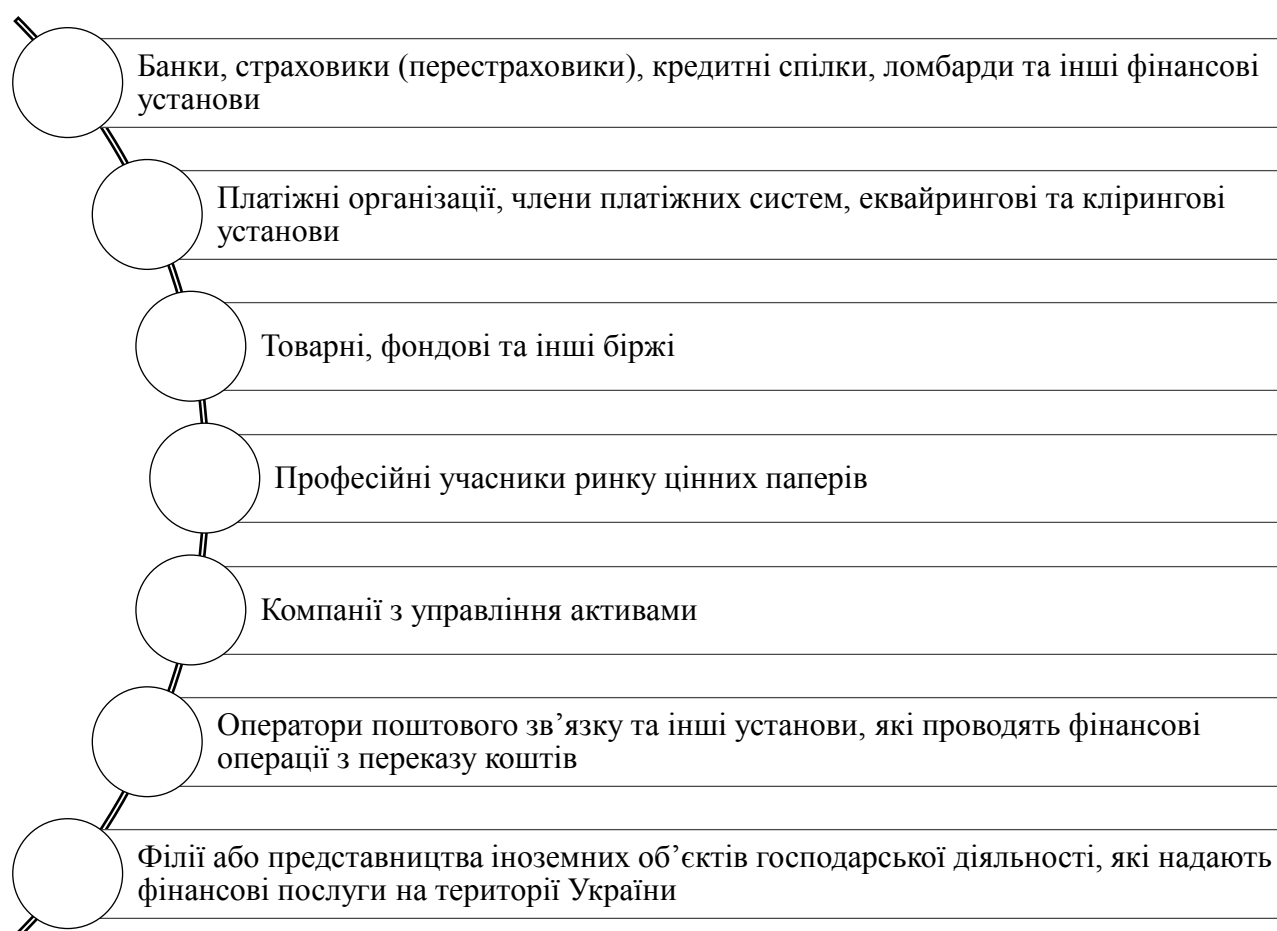

Рис. 2.1. Суб'єкти первинного ФМ [41, с. 102-103]

Коло суб'єктів первинного ФМ охоплює фінансові інституції, підприємства, спеціально призначені суб'єкти, а також індивідуальних підприємців та юридичних осіб. За даними Держфінмоніторингу, у 2022 році більшість звітів про фінансові операції, що потребували моніторингу, походили від банків (96,4%), тоді як інші 3,6% стосувалися небанківських фінансових установ.

Серед небанківських фінансових установ, страхові компанії склали переважну більшість учасників (понад 80%), за ними йдуть професійні учасники ринку цінних паперів (14,3%), різні суб'єкти, які надають фінансові послуги (4,3%), організатори лотерей (1,1%), нотаріуси та інші (0,26% та 0,12% відповідно).

Варто підкреслити зрослу активність деяких учасників системи первинного ФМ, особливо серед індивідуальних підприємців, нотаріусів та адвокатів. Наприклад, ці суб'єкти грають ключову роль у виконанні обов'язків первинного ФМ в рамках операцій, пов'язаних із купівлею та продажем нерухомості, управлінням активами клієнтів, веденням банківських та рахунків у цінних паперах, залученням фінансування для створення чи управління юридичними особами, а також іншими відповідними фінансовими операціями.

Функції первинного ФМ виконують такі суб'єкти:

1. Посередники в операціях купівлі-продажу нерухомості, зокрема, ті, що здійснюють угоди на суму 400 000 гривень або більше, або їх еквівалент у іноземній валюті.
2. Компанії, що займаються готівковою торгівлею дорогоцінними металами, камінням, їх продуктами, а також іншими цінними предметами, включаючи антикваріат та мистецтво, при угодах на суму від 150 000 гривень чи їх еквівалент у іноземній валюті.
3. Організатори лотерей та азартних ігор, включаючи казино та онлайн-казино, які здійснюють фінансові операції, пов'язані з прийомом ставок та виплатою виграшів.

4. Індивідуальні підприємці та юридичні особи, що проводять готівкові фінансові операції у торгівлі товарами або наданні послуг на суму 150 000 гривень або більше, або їх еквівалент у іноземній валюті, відповідно до статей 6 та 8 законодавства про запобігання легалізації доходів.

Під час аналізу ролі та відповідальності суб'єктів первинного ФМ, слід звернути увагу на їхні обов'язки та права, визначені законодавством у контексті протидії легалізації коштів. Наприклад, відповідно до статті 6 зазначеного Закону [52], окреслюються основні завдання та права таких суб'єктів. Вони, включаючи спеціально визначені суб'єкти ПФМ, які діють як незалежні суб'єкти без створення юридичної особи, зобов'язані розробляти, впроваджувати та регулярно оновлювати внутрішні процедури та політики ФМ, у тому числі програми та правила. Вони також повинні призначити відповідального співробітника для нагляду за цими процедурами.

5. Фінансові групи, до складу яких входять суб'єкти первинного ФМ, зобов'язані розробити та впровадити єдині стандарти ФМ, включаючи обмін інформацією між членами групи для цілей моніторингу. Ці стандарти стосуються всіх суб'єктів ПФМ, що є частиною цієї фінансової групи.

Необхідно підкреслити, що суб'єкти первинного ФМ зобов'язані проводити незалежну оцінку ризиків, асоційованих з їх клієнтами. Це має відбуватися з використанням критеріїв ризику, встановлених центральним органом виконавчої влади, що відповідає за запобігання легалізації доходів, фінансування тероризму та проведення державного ФМ. Ця процедура застосовується при ідентифікації клієнтів та у ситуаціях, коли законодавство або внутрішні нормативні документи з ФМ вимагають заходів у випадках високого ризику [52].

Державна служба ФМ України встановила конкретні методи інформування для ефективної роботи суб'єктів первинного ФМ. Це включає

повідомлення про порушення або закриття кримінальних справ, а також інформування про судові рішення [181].

Введено також процедуру електронного спілкування між суб'єктами первинного ФМ та Державним фондом регулювання України [177]. Окрім цього, Держкомітет ФМ України розробив механізм інформування суб'єктів первинного ФМ про осіб, пов'язаних з терористичною діяльністю або з об'єктами міжнародних санкцій. Ця інформація публікується на веб-сайті ПФР України на наступний робочий день після її затвердження і супроводжується відповідними оголошеннями у новинному розділі сайту [176].

В оновленому варіанті антилегалізаційного закону встановлено розширену систему суб'єктів ФМ, які мають на меті запобігання і протидію легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом, особливо у ключових галузях економіки. До основних функцій цих суб'єктів належать: ідентифікація та аналіз фінансових операцій клієнтів, верифікація даних клієнтів, управління ризиками, надання інформації про фінансові операції та реєстрація даних про операції, що підлягають моніторингу. Також суб'єкт ФМ наділений правом та обов'язком відмовлятися від проведення операцій у певних ситуаціях.

Загалом, система первинного ФМ вимагає від учасників виконання широкого спектру обов'язків із обмеженими повноваженнями, що ускладнює їхню здатність ефективно виконувати ключові завдання в рамках системи для запобігання використанню коштів, отриманих злочинним шляхом, у сфері легалізації та фінансування тероризму.

Погляд А. А. Булаєва на необхідність наділення суб'єктів первинного ФМ адекватними повноваженнями для ефективного виконання їх завдань є важливим. Він пропонує, наприклад, розширення випадків, коли банки мають право відмовляти у відкритті рахунків або депозитів, а також отримати можливість розриву цих угод за певних обставин, передбачених законодавством.

Основною проблемою в роботі системи первинного ФМ є розрив між законодавчою базою та її практичним застосуванням, а також відсутність ефективного зворотного зв'язку з державними органами, відповідальними за боротьбу з легалізацією доходів і фінансуванням тероризму, що призводить до недостатньої взаємодії з суб'єктами державного ФМ.

В цілому, система первинного ФМ в Україні відіграє ключову роль у протидії корупції, легалізації доходів та фінансуванню тероризму, сприяючи фінансовій безпеці та дотриманню міжнародних норм.

Висновки до розділу 2

Система первинного ФМ в Україні відіграє ключову роль у боротьбі з легалізацією доходів, набутих злочинними шляхами, та у протидії фінансуванню тероризму. Ця система підтримується різноманітними законодавчими актами, які регулюють активності різних учасників у фінансовій сфері та інших секторах економіки.

Суб'єктами первинного ФМ в Україні є аудитори, страхові компанії, адвокати, банки, кредитні спілки, нотаріуси, фондові біржі, та інші фінансові установи, а також окремі фізичні та юридичні особи, що здійснюють фінансові операції.

Державна служба ФМ України відіграє центральну роль у координації системи ФМ країни. Важливим аспектом є також міжнародна співпраця України у обміні інформацією та досвідом із зарубіжними партнерами у цій сфері.

Українське законодавство передбачає строгі кримінальні санкції за легалізацію незаконно набутих активів, включаючи значні штрафи та тюремне ув'язнення. Ці заходи спрямовані на розкриття та запобігання фінансовим злочинам.

Щоб підсилити ефективність системи первинного ФМ, можливі дії включають вдосконалення законодавчої бази, збільшення рівня прозорості та обміну інформацією між учасниками системи, а також розширення співпраці з міжнародними організаціями та іншими державами у протидії спільним фінансовим загрозам.

РОЗДІЛ 3

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ ПЕРВИННОГО ФМ

3.1. Загальні вимоги до організації первинного ФМ

В Україні основним органом, відповідальним за здійснення первинного ФМ, є Державна служба ФМ.

Згідно із законодавством України, зокрема, Законом «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», у розділі 3 зазначено, що певні операції підлягають первинному фінансовому моніторингу [52].

Перш за все, фінансові операції, які потребують обов'язкового ФМ, визначаються за допомогою специфічних критеріїв. Нижче поданий перелік цих критеріїв, а саме:

1. Строгі критерії визначення: операції, які перевищують певний фінансовий поріг, ідентифікуються на основі встановлених критеріїв, наприклад, величини суми. Операції на суму, скажімо, чотириста тисяч гривень, класифікуються як такі, що вимагають моніторингу.
2. Автоматична обов'язковість моніторингу: коли фінансова установа здійснює операцію, що досягає порогової величини, вона має відразу класифікувати її як таку, що вимагає моніторингу, та згідно із законодавством, інформувати про це Державну службу ФМ.
3. Протидія відмиванню коштів та фінансуванню тероризму: основна мета такого моніторингу - запобігти легалізації доходів, здобутих незаконним шляхом, і фінансуванню тероризму, тим самим забезпечуючи безпеку та відповідність законодавству у фінансовому секторі.
4. Обов'язок фінансової установи інформувати: у разі виявлення порогової фінансової операції, фінансова установа зобов'язана негайно

повідомити про неї Державну службу ФМ, надавши всю необхідну інформацію про операцію та її учасників для подальшого детального аналізу на предмет виявлення потенційних порушень [18, с.340-341].

Порогові фінансові операції відіграють ключову роль у виявленні та контролі фінансових транзакцій, спрямованих на запобігання відмиванню доходів злочинного походження та фінансуванню терористичних дій.

Відповідно до встановлених законом правил, операції вважаються пороговими, коли їх сума досягає або перевищує 400 тисяч гривень. Для бізнес-суб'єктів, які працюють у галузі лотерей та азартних ігор, цей поріг знижується до 55 тисяч гривень. Такі операції потребують додаткового контролю, якщо вони відповідають одній або декільком зазначеним ознакам, які подано на рисунку 3.1.

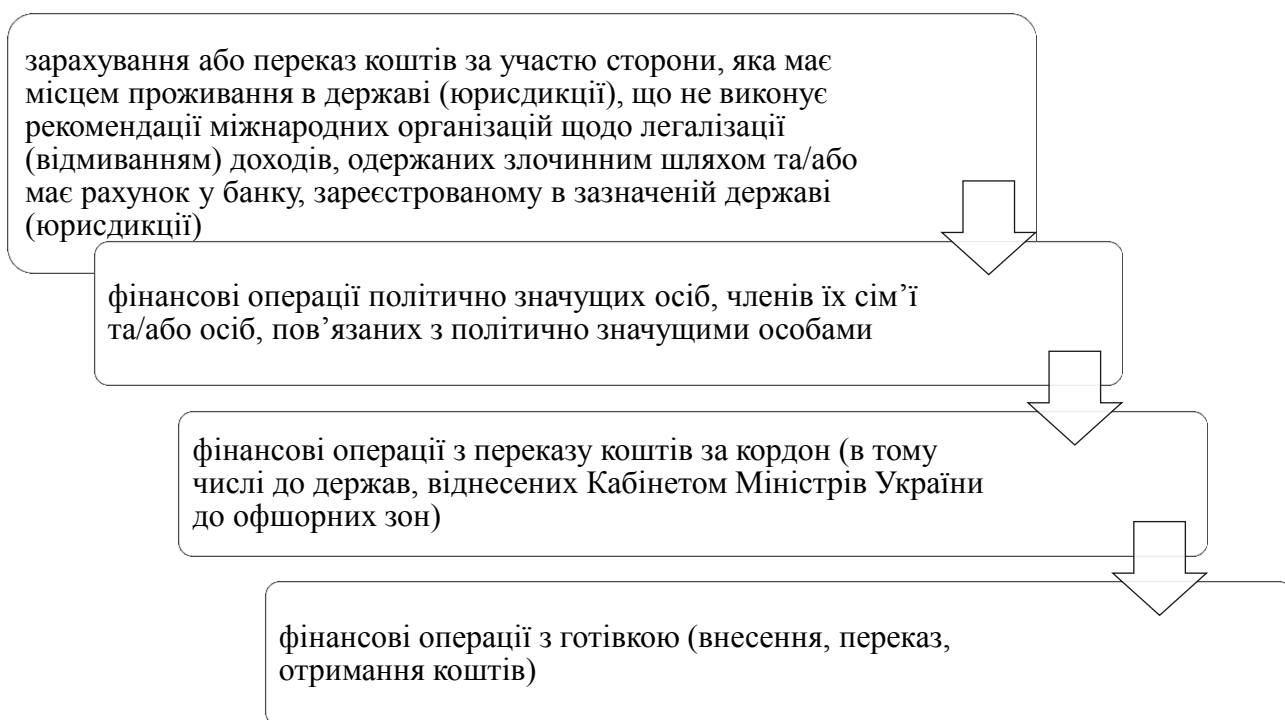

Рис. 3.1. Характеристики порогових фінансових операцій [19, с. 83]

Фінансові операції або спроби їх здійснення, незалежно від їх суми, можуть розглядатися як підозрілі суб'єктами первинного ФМ, якщо вони викликають підозру або існують достатні підстави для вважати, що ці

операції пов'язані з кримінальною активністю або стосуються наступних аспектів:

- кримінальна активність: якщо є реальні підстави підозрювати, що фінансова операція пов'язана з кримінальною діяльністю, включаючи відмивання коштів, корупцію, торгівлю наркотиками та інші види злочинів;
- фінансування тероризму: коли існують підстави для вважати, що операція призначена для підтримки тероризму або пов'язана з такою діяльністю, включаючи передачу коштів терористичним групам чи підтримку терористичних дій;
- фінансування розповсюдження зброї масового знищення: якщо існують підстави вважати, що операція направлена на підтримку розробки або розповсюдження ядерної, хімічної або біологічної зброї;
- терористичні зв'язки: якщо є підстави підозрювати, що особи, причетні до операції, мають зв'язки з терористичними групами або злочинними мережами, які сприяють тероризму [3, с. 236-237].

Для визначення підозрілості фінансових транзакцій або діяльності, органи первинного ФМ опираються на типологічні дослідження, розроблені та опубліковані на веб-сайті відповідним уповноваженим органом, а також на рекомендації від державних органів ФМ.

У першому кварталі 2022 року Державна служба ФМ отримала 141 звіт про підозрілі фінансові операції. Сумарний обсяг цих транзакцій, потенційно пов'язаних з відмиванням грошей або фінансуванням тероризму, становив 11 563,69 мільйонів гривень. Зокрема, було виявлено 14 випадків, що викликали підозру у зв'язку з можливою співпрацею з Російською Федерацією. Це підкреслює значення та ефективність роботи Державної служби у забезпеченні фінансової безпеки країни та виявленні потенційних порушень. Глибокий аналіз фінансових транзакцій та їх зв'язків із можливою незаконною діяльністю відіграє ключову роль у протидії легалізації доходів та фінансуванню тероризму [31].

Отже, довгострокові наслідки відмивання коштів можуть призвести не лише до неправомірної конкуренції і збільшити вразливість національної економіки, але й загрожувати національній безпеці в цілому. У зв'язку з цим, контроль, який здійснюється суб'єктом первинного ФМ під час воєнного стану, має включати як операційний, так і стратегічний аналіз з орієнтацією на ризик. Операційний аналіз охоплює розширені критерії порівняно зі стандартними, і передбачає визначення наступних аспектів:

- цілей фінансової операції або діяльності комерційного суб'єкта;
- суми та типу активу, який використовується в операції;
- відповідності розміру здійсненої операції характеру бізнесу суб'єкта та його офіційним декларованим доходам;
- секторів діяльності сторін, що беруть участь в операції, та їх розташування;
- взаємозв'язку сторін, які проводять операцію, з політично значущими особами та їхніми родинами. Також важлива інформація від СПФМ або від Державної служби ФМ, що включає примітки та зауваження до фінансових операцій [32, с. 40-42].

Інформація, зібрана через стратегічний аналіз у рамках ФМ, має визначати основні параметри фінансових операцій, які включають:

- статистичні дані щодо відмивання коштів, фінансування тероризму, а також діяльності, пов'язаної зі зброєю масового знищення (ВК/ФТ) у країні;
- класифікацію та диференціацію випадків ВК/ФТ;
- частоту проведення операцій, що стосуються ВК/ФТ;
- територіальне розподілення та рух активів у рамках фінансових операцій, пов'язаних із ВК/ФТ;
- типи фінансових операцій, асоційованих з ВК/ФТ, та характеристики їх учасників.

Інший тип фінансових операцій, які викликають підозру, це так звані ризиковані фінансові операції. Характеристики цих операцій залежать від їх

учасників. Наприклад, операції, у яких бере участь Росія чи інші країни, що не дотримуються міжнародних стандартів боротьби з відмиванням кримінальних коштів, автоматично класифікуються як «підозрілі» [18, с. 343]. При отриманні інформації про такі операції Державна служба ФМ зобов'язана провести їх перевірку.

Аналіз даних Держслужби ФМ за перший квартал 2022 року показав, що служба отримала 141 документ, що містив дані про підозрілі фінансові операції. В цілому, сума цих операцій, які потенційно пов'язані з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму, досягла 11 563,69 мільйонів гривень [31].

Під час проведеного аналізу було виявлено 14 ситуацій, у яких фінансові операції були пов'язані з особами, щодо яких існували підозри у зв'язках з Російською Федерацією. Ці випадки потребують подальшого детального дослідження та аналізу для виявлення можливих порушень в області ФМ та протидії злочинності.

В 2023 році ключові аспекти ФМ включають наступні пункти:

1. Ознайомлення з індикаторами підозрілості. Відповідно до Національного банку України, всі суб'єкти господарювання повинні вивчити індикатори підозрілих фінансових операцій перед їх здійсненням, що допомагає своєчасно виявляти ризики.
2. Подання додаткових документів. Фінансові установи можуть запитувати уточнюючі документи чи інформацію, які слід надавати оперативно для забезпечення плавного проведення ФМ і уникнення затримок.
3. Альтернативні фінансові установи. У випадку упередженого ставлення або перешкод від вашої фінансової установи, розгляньте звернення до альтернативного банку для здійснення фінансових операцій.
4. Взаємодія з фінансовою установою. Підтримуйте відкритий діалог з фінансовою установою та будьте готові відповідати на запитання щодо фінансових операцій для сприяння ефективному процесу.

5. Відповідальне ставлення. Необхідно усвідомити важливість ФМ у боротьбі з легалізацією коштів та фінансуванням тероризму, дотримуйтесь встановлених правил та вимог для забезпечення фінансової безпеки [31].

Підводячи підсумок, важливо відмітити, що основні положення щодо впровадження первинного ФМ мають за мету забезпечити дієве виявлення та попередження процесів легалізації незаконно отриманих доходів та фінансування терористичної діяльності, відповідно до встановлених законодавчих норм та міжнародних рекомендацій.

3.2. Особливості здійснення первинного ФМ аудиторами

Аудиторська діяльність у сфері фінансового контролю підпадає під регулювання Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» [53], Господарського кодексу України та інших нормативно-правових актів та стандартів. Згідно із діючими законодавчими нормами, аудит включає аналіз бухгалтерських документів та фінансових звітів підприємства, щоб сформувати виважену та незаангажовану оцінку їх точності.

Закон України "Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність" [53] вимагає від аудиторів дотримуватися принципів незалежності під час надання аудиторських послуг. Це означає дотримання міжнародних стандартів аудиту, уникнення реальних чи потенційних конфліктів інтересів та впливів, які можуть виникнути у процесі договірних відносин або інших форм співпраці. Важливо, щоб аудитор, аудиторська фірма та її мережа, а також залучені особи, включаючи керівництво, власників, співробітників та пов'язаних сторін, утримувалися від дій, які можуть порушити незалежність аудиторської перевірки.

Відповідно до вимог Закону № 361-IX, категоріями суб'єктів, які підпадають під первинний фінансовий моніторинг, є аудитори та аудиторські компанії, професійні бухгалтери, підприємства, що займаються бухгалтерським обліком, а також фахівці, що надають податкові консультації [52].

Цей закон впроваджує уніфіковану термінологію в області протидії відмиванню доходів, фінансуванню тероризму, та нерозповсюдженню зброї масового знищення, включаючи ризик-орієнтований метод у фінансовому моніторингу. Закон також розширює коло учасників моніторингу та збільшує відповідальність за порушення законодавчих норм у цій області, включаючи скасування ліцензій, накладання штрафів та інші санкції на порушників [52].

Тому, ключовим є строге виконання вимог Закону № 361-IX, особливо аудиторами, включно з, але не обмежуючись, положеннями статті 8. До важливих вимог відносяться реєстрація в уповноваженому органі як суб'єкта первинного ФМ; створення, реалізація та оновлення політик ФМ, програм первинного ФМ та інших внутрішніх процедур, у відповідності до законодавчих вимог, національних ризикових оцінок та специфічних ризиків, пов'язаних з аудиторською діяльністю; призначення відповідальної особи; забезпечення навчання відповідальної особи протягом трьох місяців від дня призначення; та проведення детальної перевірки нових та наявних клієнтів [52].

Аудитори та аудиторські компанії, як учасники ФМ у боротьбі з відмиванням незаконних доходів, мають дотримуватися ключових професійних стандартів, включаючи незалежність, системність, об'єктивність, непристрасність та точність [74, с. 119].

Згідно зі статтею 8 Закону № 361-IX, аудиторам накладено обов'язок проводити внутрішні перевірки щодо дотримання законодавчих вимог у сфері протидії легалізації доходів. Також суб'єктам первинного ФМ надано можливість замовлення незалежного аудиту в області ФМ, окрім випадків, пов'язаних з банківською діяльністю.

Хоча аудитори не зобов'язані розробляти власні критерії оцінки ризиків та методології їх управління, важливо, що вони ідентифікують ці ризики, встановлюють чіткі критерії для визначення підозрілих фінансових операцій та класифікують клієнтів з урахуванням цих ризиків. Необхідно підкреслити, що обов'язок аудиторів не обмежується виявленням нелегітимних коштів, а також охоплює збереження конфіденційності та захист професійних секретів.

У фінансовому аспекті вартість послуг аудитора визначається на основі ряду критеріїв, таких як складність завдання, кваліфікація аудитора, обсяг виконаних робіт, а також досвід та професійна відповідальність аудитора. Аудиторам не дозволяється приймати готівкову оплату за свої послуги, якщо сума перевищує встановлені ліміти розрахунків. Вони також зобов'язані

домовитися про умови оплати зі своїми клієнтами та зафіксувати їх у договорі. Ключовою є необхідність уникнення залежності від великих платежів від одного клієнта, що могли б суттєво вплинути на річний дохід аудитора, а також інформування клієнтів про потенційні наслідки невиконання податкових зобов'язань [74, с. 119-120].

Аудитори мають надавати поради з питань оподаткування лише в письмовому вигляді, дотримуючись податкового законодавства та уникаючи будь-яких свідомих порушень на користь себе чи третіх сторін. Важливо утримуватися від будь-яких дій, які можуть свідомо сприяти ухиленню клієнта від сплати податків. У випадку виявлення порушень податкового законодавства під час обов'язкового аудиту, аудитор повинен повідомити про це відповідні органи у письмовій формі.

Ключові фактори, що сприяють відмиванню коштів у нашій країні, включають:

- ✓ недостатність контрольних механізмів та недоліки в системі моніторингу діяльності фінансових установ;
- ✓ розбіжності між міжнародними регуляторними стандартами у фінансовій сфері, розробленими світовими організаціями;
- ✓ поширення корупції серед урядових, судових і правоохоронних органів;
- ✓ обмежені можливості або відсутність ефективного обміну фінансовою інформацією з іноземними правоохоронними структурами;
- ✓ недостатня розробка змістовних та логічних нормативних відносин у сфері ФМ, зокрема серед аудиторів та аудиторських фірм, щодо оцінки ризиків.

ФМ інтегрує функції декількох управлінських підсистем, включаючи аналіз, облік, контроль, діагностику та регулювання, і є ключовим елементом у системі протидії легалізації доходів злочинного походження.

Основним об'єктом ФМ є грошові операції. Впровадження методів ФМ, включно з діяльністю аудиторів та аудиторських компаній, вимагає вибору відповідних контрольних індикаторів [74, с. 120].

Непотрібно стежити за усіма можливими фінансовими індикаторами; достатньо зосередитися на основних показниках, які залежать від предмета моніторингу. Важливо, щоб використовувані фінансові індикатори були зрозумілими, надійними, точними, простими та візуально доступними. З точки зору фінансового права, необхідно чітко визначити законні методи оцінки ризиків фінансових операцій та встановити відповідальність за навмисні помилки.

Ефективність роботи суб'єктів первинного ФМ, таких як аудиторські компанії та окремі аудитори, може бути підвищена шляхом інтеграції аудиторського законодавства з антикорупційними нормами та розробленням більш точних методів виявлення відмивання коштів за участі вітчизняних та міжнародних експертів у галузі аудиту.

Ключовим моментом у покращенні процесу первинного ФМ для аудиторів стало введення Наказу №1160 від 22.12.2015, виданого Міністерством Фінансів України, який включає положення про здійснення ФМ суб'єктами, регулювання і нагляд за якими здійснює Міністерство фінансів. Цей документ був офіційно зареєстрований в Міністерстві юстиції України 15.01.2016 під номером №63/28193.

Положення №1160 встановлює процедури організації та проведення ФМ, які стосуються, зокрема, діяльності аудиторів та аудиторських фірм. Цей регуляторний акт є фундаментальним у формуванні системи первинного ФМ в сфері аудиту.

Це положення визначає зобов'язання аудиторів у відповідності до законодавчих вимог у боротьбі з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму, включаючи:

1. Призначення особи, відповідальної за фінансовий моніторинг.
2. Створення та оновлення політик і програм ФМ.

3. Ідентифікацію та перевірку клієнтів, а також дослідження їхньої діяльності.
4. Управління ризиками.
5. Виявлення операцій, що потребують ФМ, особливо з фінансуванням тероризму та поширенням зброї масового знищення.
6. Зупинення підозрілих фінансових операцій.
7. Навчання персоналу у сфері запобігання та протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму [51].

Відповідно, суб'єкти аудиторської діяльності мають неухильно слідувати інструкціям, викладеним у Положенні №1160, під час виконання своїх завдань у рамках первинного ФМ.

Важливо також зазначити, що станом на 21 вересня 2023 року, Міністерство фінансів України у рамках приведення своїх нормативних документів у відповідність до Закону №361-IX, оприлюднило проект нового наказу, що передбачає «Затвердження Положення про ФМ суб'єктів первинного ФМ та державне регулювання і нагляд за їх діяльністю, які підпорядковуються Міністерству фінансів України» [51].

У порівнянні з Положенням №1160, проект нового Положення охоплює більш широкий спектр аспектів, пов'язаних з організацією та виконанням первинного ФМ. Цей проект вводить додаткові регуляції, які охоплюють такі питання, як створення уніфікованих правил протидії злочинним групам; здійснення первинного ФМ для ідентифікації підозрілих фінансових операцій; використання агентів та детальну перевірку третіми сторонами; процедуру замороження активів, пов'язаних з тероризмом, його фінансуванням, а також поширенням та фінансуванням зброї масового знищення; механізми повідомлення про порушення, встановлені в рамках цього проекту; внутрішні перевірки діяльності суб'єктів первинного ФМ; та порядок надання відповідей на запити Міністерства фінансів [46].

Проект Положення відзначається включенням чітких визначень термінів, що використовуються в документі, що значно полегшує його інтерпретацію та забезпечує консистентність його положень і правил.

Нова концепція, закладена в Проекті Положення, надає істотну підтримку суб'єктам первинного ФМ у впровадженні та виконанні цих функцій, а також сприяє створенню ефективної системи управління ризиками, пов'язаними з відмиванням нелегітимних доходів, фінансуванню тероризму та розповсюдженням зброї масового знищення [55]. Застосування цих нових правил та заходів буде сприяти ефективній превенції та боротьбі з відмиванням коштів злочинного походження, а також протидії фінансуванню тероризму та розповсюдженню зброї масового знищення. [47].

Якщо Міністерство фінансів затвердить нове Положення, воно набуде сили з дня його публікації в офіційних джерелах.

В цілому, аудитори визначені як ключові учасники системи первинного ФМ. Вони можуть також надавати аудиторські послуги для оцінювання відповідності систем інших суб'єктів первинного ФМ до встановлених стандартів у цій галузі. Цей метод дозволяє ефективно вдосконалювати процеси ФМ для різних господарських суб'єктів через обмін знаннями та досвідом.

Висновки до розділу 3

Організація первинного ФМ є суттєвим інструментом для гарантування виконання вимог законодавства та міжнародних стандартів у запобіганні процесам легалізації доходів, отриманих незаконним шляхом, та у фінансуванні тероризму.

Здійснення ефективного первинного ФМ включає належну організацію процедур і процесів з метою виявлення фінансових операцій, що мають «підозрілий» характер, детального їх аналізу та подання відповідної інформації до спеціалізованих органів.

Суб'єкти первинного ФМ, як от адвокати, юридичні фірми, адвокатські об'єднання та інші юридичні суб'єкти, зобов'язані дотримуватися встановлених вимог, включаючи ідентифікацію клієнтів, аналіз фінансових операцій, визначення ризику та, при необхідності, повідомлення відповідним компетентним органам у разі наявності підозр. Збереження конфіденційності та захист інформації, яка надходить в рамках професійної або службової діяльності, має велике значення для суб'єктів первинного ФМ. Але в окремих випадках обов'язок подати інформацію може переважати захист конфіденційності.

Згідно Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» аудитор зобов'язаний проводити внутрішні перевірки своєї діяльності на предмет дотримання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації доходів.

Аудитори входять до числа спеціально визначених учасників первинного ФМ і можуть надавати аудиторські послуги для оцінки відповідності внутрішніх систем інших суб'єктів первинного ФМ вимогам у галузі ФМ. Такий підхід може допомогти ефективно удосконалити процес організації ФМ для відповідних суб'єктів господарювання шляхом обміну досвідом.

ВИСНОВКИ

У процесі написання роботи були зроблені наступні висновки.

1. Під терміном «первинний фінансовий моніторинг» слід розуміти важливий компонент системи ФМ. Це включає в себе спеціальні заходи, спрямовані на боротьбу з фінансовими злочинами, зокрема легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом. Первинний ФМ є важливим аспектом фінансового права та має наступні юридичні аспекти:

- він спрямований на задоволення громадського інтересу в забезпеченні економічної безпеки держави;
- правове регулювання охоплює визначення статусу суб'єктів, які проводять моніторинг, та регулювання відповідних процедур;
- юридична природа результатів моніторингової діяльності має свої визначені характеристики;
- цей вид моніторингу надає можливість вживати заходів державного впливу з метою припинення сумнівних фінансових операцій.

2. Основні принципи первинного ФМ ґрунтуються на двох видів принципів: загальних, які є характерними для всього спектру ФМ, та спеціальних, які пов'язані з контролем та звітністю суб'єктів первинного ФМ перед відповідними органами державного фінансового контролю. Серед цих принципів можна виділити такі: точність фінансової інформації; запобігання конфлікту інтересів; доступність інформації; активна участь у виявленні ризикових фінансових операцій; обмін фінансовою інформацією; єдність та порівнянність методів спостереження, збору, обробки, зберігання та поширення зібраної інформації; компетентність та персональна відповідальність працівника суб'єкта первинного ФМ, який відповідає за проведення ФМ.

Завдання первинного ФМ полягає в аналізі та контролі фінансової діяльності підприємств, організацій або осіб з метою виявлення незвичайних та підозрілих фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з відмиванням

грошей, фінансуванням тероризму або іншими незаконними діями. Основною ціллю такого моніторингу є забезпечення вчасного виявлення та запобігання фінансовим ризикам та злочинам.

3. Система первинного ФМ в Україні є важливим інструментом у протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму. Вона базується на широкому спектрі законодавчих актів, які регулюють діяльність різних суб'єктів у фінансовому секторі та інших галузях.

Суб'єктами первинного ФМ в Україні є банки, страхові компанії, кредитні спілки, фондові біржі, аудитори, адвокати, нотаріуси та інші фінансові установи, а також окремі фізичні та юридичні особи, які здійснюють фінансові операції.

4. Державна служба ФМ України відіграє важливу роль у координації та керуванні системою. Крім цього, країна співпрацює з міжнародними партнерами та іншими державами для обміну інформацією та досвідом у галузі ФМ.

Законодавство України передбачає серйозну кримінальну відповідальність за легалізацію незаконних активів, включаючи значні штрафи та можливість позбавлення волі. Ця відповідальність сприяє виявленню та запобіганню фінансовим злочинам.

Для підвищення ефективності системи первинного ФМ в Україні можливі подальші заходи, які включають у себе удосконалення законодавства, збільшення рівня прозорості та обміну інформацією між суб'єктами, а також розширену співпрацю з міжнародними організаціями та іншими країнами у боротьбі зі спільними фінансовими загрозами.

5. Організація первинного ФМ є важливим інструментом для забезпечення виконання вимог законодавства та міжнародних стандартів у попередженні легалізації доходів, одержаних незаконним шляхом, і фінансуванні тероризму.

Забезпечення ефективного проведення первинного ФМ включає в себе належну організацію процедур і процесів з метою виявлення фінансових операцій, які мають «підозрілий» характер, їх ретельний аналіз і подання відповідної інформації до відповідних спеціалізованих органів.

6. Згідно із Законом України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму", аудитор має здійснювати внутрішні перевірки своєї діяльності з метою перевірки відповідності вимогам законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації доходів.

Аудитори входять до переліку спеціально визначених учасників первинного ФМ і можуть надавати аудиторські послуги для оцінки відповідності внутрішніх систем інших суб'єктів первинного ФМ вимогам, що стосуються ФМ. Цей підхід спрямований на ефективне удосконалення процесу організації ФМ для відповідних суб'єктів господарювання через обмін досвідом.

Підсумовуючи вищевикладене можна констатувати, що проведення первинного ФМ є важливим кроком у забезпеченні фінансової безпеки та дотриманні міжнародних стандартів у сфері запобігання відмиванню коштів та фінансуванню тероризму в Україні.